

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

ITURRIAGA

(JARRAIPENA)

Iturriaga'k bildu zituan batzuek eta baita irakur-buru onen azpian: «Esaera zarrak», argitaratu ere. Iturriaga'k etziezten esakuneai oarke-
rarik jarri, etzan nundik eta nola jaio ziran asmatzen ibilli; bildu
besterik etzituan egin, eta egia esateko, gaztelarretik euskeratu, geien-
geienak beintzat, eta bear bada denak. ¿Euskeratu? Bai; nik ala uste
det beintzat; esango det zergatik.

Euskalerriko esakune batek Gaztelerriko beste batek esaten duana
esatea ez da arritzekoa, egia beti bat da-ta. Baña Euskalerriko ta Gaz-
telerriko esakune oiek biok bakoitza bere aldetik eta beste esakunea zan
ala etzan jakin gabe jaio badira, biak gauza bat erakutsiagatik itzak ez
dira idazle batek esakunea euskeratik erderara, edo erderatik euskerara
biurtzeko artuko zituanak izango. Berez, idazle gabe bi errietan jaio
diran esakuneak berdiñak izatea baliteke, baña berdiñak erakuspene-
tan, ez itzetan. Ona agergarri bat. Euskeraz esaten degu: «Arto ez
pada, lasto». Erdaldunak ere au berri esan nai duan esakune bat badute,
baña ori bera esateko, ¿*Si no hay maíz, paja*, esaten aldu erdaldun-
nak? Ez: *Á falta de pan buenas son tortas*, dio. Idazle batek eus-
kerazko esakunea erderara biurtu balu bai, *Si no hay maíz paja*,
esango zuan.

Au egia bada, ta ala dalakoan nago, Iturriaga'k gaztelarretik esa-
kune batzuek biurtu zituala ezagutzen da. Gañera Euskalerrian esakune
oiek geiagotan, askoz geiagotan, entzuten dira erderaz euskeraz baño;
nik ez ditut euskeraz entzunera ortan.

Dana dala, Iturriaga'k argitaratu zituan beintzat (1), eta an eta emen banatuta beti egon gabe, batuta azal-eraztea egoki iruditzen zait.

Lana da birtute guztien ama,	El trabajo es la madre de las vir-
	[tudes,
eta alferkeria gaitz guztiena (2).	y la haraganería la de todos los vi-
	[cios.

Atzegin det, aita.	Me alegre, padre,
zatozela dantzan.	que vengas danzando.

Ao itšian ezdek eulirik sartzen (3)	En boca cerrada no entran moscas.
-------------------------------------	-----------------------------------

Ardo purua ta baratzuri gordiña,	Vino puro y ajo crudo
Oiek egiten ditek mutil-ariña (4).	hacen andar al mozo agudo.

Aurak ez padu negarrik	Niño que no llora
Ez dik erango titirik.	No mama.

Berrogei urtez goiti	De cuarenta para arriba
Ez dezakala tripa busti.	No te mojes la barriga.

Bear jaio eta bear bizi,	Pobre nació, pobre me hallo,
Ez galdu ez irabazi.	No pierdo ni gano.

Ez katurik ez tšakurrik	De este pelo,
Kolore onetakorik.	Ni gato ni perro.

Tšakur zangaria	Perro ladrador
Gutšitan ozkaria.	Nunca buen mordedor.

(1) Iturriaga'k EUSKAL-ERRIA'n argitaratu zituan; 1'g. liburuko 5'g. orrialdean, eta 4'garren liburuko 144, 240 ta 271'g. orrialdetan. 4'g. liburuko 144'g. orrialdean argitaratutako esaera zarrak, berriz argitaldu zituan EUSKAL-ERRIA'ren artzekariak 50'g. liburuko 342'garren orrialdean.

(2) Uriarte, Duvoisin, eta Inchauspe'k, Bizkai, Lapurdi ta Zubero'ko euskeraz jarri zuten esakune au bera. Ona nola:

— Biarra da onera guztijen sustraija, ta alperrierija gaiztakerija guztijena.— *Uriarte.*

— Lana da berthute guzien ama, eta alferkeria zabarrerria guziena.— *Duvoisin.*

— Lana da berthute guzien ama, eta auherkeria gaiztokeria guziena.— *Inchauspe.*

(3) *Refranes y sentencias comunes en bascuence, declaradas en romance:* izen au zuala ta nork egin zuan esan gabe Iruña'n 1596'g. urtean argitaldutako liburu batean, onen antzeko esakune au dakuskegu:

Ao ichian eztoa sartu eulia, ta aldiguztietan ezta eder egia.

En boca cerrada no suele entrar mosca, y en todo tiempo no es la verdad hermosa.

(4) Esakune onen antzeko bat, argitaratu zuan Echegaraiko Karmelo'k EUSKAL-ERRIA'n, irakur-buru onen azpian: «Nere esangí bat». Ona esangia:

*Baba beltzak, esnea eta taloa;
Oiek egiten ditek mutil sendoa.*

Egizu on Ez dakizula non (1).	Haz bien Y no sepas á quién.
Esak norekin abillen Esango diat nor aizen (2).	Dime con quién andas, Te diré quién eres.
Garbantzu egoskaria Tsoarre moko, errotari saiets, Okiñ epurdia.	Garbanzo cocedero, pico de gorrión Costillas de molinero y culo de panadero.
Iltzea, Erregek austen ez duen [legea.	Morir es ley Que no la quebranta el rey

- (1) Onen antzeko bi esakune oek ere aditzen dira Gipuzkoan:

*Egin on, ez jakin arren non.
On egiñak ez du inon lotsik.*

Gizon guztiei on egin bear zaietela diote bi esaera oiek; oiez gañera, landerrak, beartsuak, badute beste esakune bat beren alde. Ona:

*Ondo egiok landerrari
Jainkoak dikeak donari.*

- (2) F. J. M'ek, Bayonne'n 1899'g. urtean argitaldutako *Vocabulaire trilingüe français-espagnol-basque* deritzaion iztegihoan, esaera au dakar:

Erradak norekin bizi izan, nik gero iri nolako izan.

Izentzat *Refranes y sentencias* duan liburuak, ala dio:

Iakindunen artean dabilena, iakindun.

Eta bakoitza norekin dabillen jakin ezker, nor dan jakitea erreza baldin bada, ta jakintsuekin dabillena jakintsutzen dala egia izan ezker, dantzuguna ta dakusguna errez ikasten degulako izango da noski. Au ere argi jartzen du Gipuzkoako beste esakune batek:

Zer ikusi, ura ikasi.

Guk denorengatik dioguna, Bizkaia'n aurrengatik esaten dute:

Umiak zer ikusi, axe ikasi.

Baña Gipuzkoa'n ere baditugu, guchi gora-bera, gauza ori bera adierazten duten esae-rak; egunero entzuten ditugun eta Isaak Lopez-Mendizabal jaunak bere *Esku-liburuan*, ipiñi zituan oek irakurtzea besterik ez dago ala sinisteko:

*Echean ikusia, umeak ikasia.
Umearen sentzuna, echean entzuna.
Gurasoak nolako, umeak alako.*

Oen antzekoa da Oihenart'ek bere *Proverbes basques suivis de poésies basques'en* jarri zuan esakune au ere:

Aurak atean erasi, sukaldean zuena ikasi.

Ori bera dio len aitatu dedan *Refranes y sentencias* izendatutako liburuan ere:

*Seiak danzuana eskarazean Lo que oye el niño en el hogar
esan daroa atartean. suele decir en el portal.*

Eta azkenik, ona Sauguis'ek zer dion esakune batean eta esakuneari ipiñi zion oarpenean:

*Zer dio sutondokoak?
Zer baitio sutaitzinekoak.*

Suaren aitzinean daude echein geienak ata suaren aldian, chipienak: ok erraiten dute oiei enzuten dutena.

Katu maukaria
Ez da izango eiztaria (1).

Gato maullador
Nunca buen cazador.

Lotsagabentzat zeagok mundua (2)

Quien no tiene vergoña en el mun-
[do tiene todo.

Luzaro nai badezu bizi
Zartzen gaztetik beazu asi.

Si quieres vivir mucho tiempo
Hazte de joven viejo.

Nai dituk egin etsaiak
Emaitzik eskutu lodiak (3).

Quieres hacer enemigos,
Da dineros.

Norontz eguzki
Arontz burusi (4).

Al sol que más calienta.

Otoizlearen atean
Ez utzi garia kalean (5).

Á las puertas del rezador
No pongas tu trigo al sol.

Zartuta sendatzen bazera
Eun urte biziko zera.

El viejo que se cura
Cien años dura.

Zuenak izan zuen
Ta zartzerako gorde zuen.

Quien tuyo retuvo y guardó para
[la vejez.

(1) Berritsuak gauza on guchi egingo duala esan nai du esakune onek. Ori bera ederki adierazten degu gipuzkoarrak bi itz oek esatean:

Itzontzi, utsontzi.

(2) Onen antzeko esaera oek ikusi ditut *Refranes y sentencias'en*:

*Lotsaga nindin, ogiz ase nindin.
Sin vergüenza me hice y hartéme de pan.
Lotsagabeak, erria bere.
El desvergonzado, la patria es suya.*

(3) Ondo egindakoa gaizki ordaintzea gertatzen dala erakusten digu esaera onek. Chori-errian ere orrelako gertaerak noiz-edo-noiz izango ziran noski; bestela etzituzten ain sarri esango itz oek:

Ondo eginen pague, ate-ondoan palue.

Bidasoa'z arontz bizi diran euskaldunak, onela diote ori bera:

Erroia has esak, begia dedesak.

Erderatik biurtutakoa dala esakune au, derizkiot.

(4) Esakune au ez det beñere entzun era orretan. Onela bai:

Eguzkia nora, zapiak ara.

(5) ¿Esakune orrek bai ote du Franzikoak esaten duten onen antzik?:

Quand le renard se met à prêcher, prends garde à ta poule.

Onela euskeratuta irakurri det ipui au len aitatu dedan F. J. M.'ren iztegihoan:

Acheria predikatzen denean ari, guardia emak eure oiloari.

Karta egitendiona D. Juan Igna-

zio Iztuetak apez D. Juan Jose Mogeli, Aita beakurtsu fraile Santa Teresa-koak Plauto euskaldunaren izenarekin izkidatu duen obratsoaren gañean. Zeña arkitaratu duen Mogel berak. Donostian, R. Barojaren echean, 1829.

Carta que escribe D. Juan Ignacio Iztueta al presbítero D. Juan José Moguel, relativamente á la obrita que ha escrito con el nombre de «Plauto bascongado», el fraile venerable Padre de Santa Teresa, que ha hecho aparecer el mismo Moguel. San Sebastián, :::::::::::Baroja, 1829.::::::::::::::

Liburu onen izenak argi esaten du zer dan. Bertan izendatutako *Plauto bascongado* ura zala ta etzala euskalzale argitsu batzuek gauza jakingarri asko esan zituzten. Euskalzale aien artean ziran Fleury Lécuse ta J. J. Mogel ere, ta bien iritziak alkarren urruti zebiltzen; batek ondo zerizkionari gaizki zerizkion besteak. Ezdabaida onetan Fleury Lécus'en alde atera zan Iztueta, ta oso-osorik izendatu degun karta orretan zabaldu zuan berak egitzat zeukana. Euskeraz idatzi zuan Iztueta'k liburutso au, ta Iturriaga'k jarri zion gero erderaz. Ala, euskeraz ta erderaz argitaldu zuan 1829'g. urtean; ez da aundia: 43 orrialde ditu.

MUJIKAKO GREGORIO.

(Jarraituko da)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

ITURRIAGA

(JARRAIPENA)

Arte de aprender á hablar la len-

*gua castellana para el uso de las escue-
las de primeras letras de Guipúzcoa.*

Euskera nai zuanarentzat liburu egoki ta atsegiñak idatzi zituan Iturriaga'k. Oraingo au, ume gipuzkoarrai erderaz erakusteko egin zuan. Ez det ikusi; nun-edo-nun banatuta, izkutatuta daude Iturriaga'k argitaldu zituan liburu geienak eta bat arkitzea ez da gauza erreza. Ala ere, ikusi gabe, ederki eginda dagoala esan genezake zertarako egin zuan jakinda. Erakusteko egin zuan eta nola erakutsi bear dan ondo zekien arek. Aurak bear bezela ikasi dezaten, bi lagun bear dituzte onak: irakaslea ta liburuak. Bikañenetako irakaslea zan Iturriaga; ondo erakusteko nolako liburuak bear ziran jakingo zuan ondo. Eta nolako liburuak bear ziran jakin ezker, bear bezelakoak egingo zituan.

Aditu dedanez, erderazko izkindearen arau berezienak daude liburutso onetan argi ta errez, umeak burua geiegi nekatu gabe ikas-teko eran.

Ernani'n argitaratu zuan 1841'g. urtean.

Dialecto antiguo guipuzcoano.

Liburu au nolakoa dan ez dakit; ez det ikusi. Soraluze'k (1) aitatu du, Allende Salazar'ek (2) ere bai, baña ez bata eta ez besteak etzuten esan zer dion. Manterola'k (3) izendatu zituan Iturriaga'ren liburu geienak baña *Dialecto* onen berririk etzuan azalerazi.

Madrid'en argitaldu zuan 1856'g. urtean.

Noticia de las obras bascongadas

*que han salido á luz después de las
: : : : que cuenta el P. Larramendi : : : :*

Labur-laburra da liburutso au ta Larramendi Aitak izendatu zituan netatik gerora azaldu ziran idatz-lanak eta berri bat-edo-beste dakarz. Donostian argitaldu erazi zuan Bonaparte lenezak, Baroja'ren etsean, 1856'g. urtean.

Iturriaga'k idatzi alzuhan liburutso au? Ezin esan genezake zalan-tzik gabe. Baietz diote batzuek; besteek ezetz.

Vinson jaunak ala dio (4): *Cette brochure, qui a pour auter le P. Zavala, a été imprimée par les soins du prince L. E. Bonaparte, a 200 exemplaires, dont un su papier plus épais.*

Pierquin de Gembloux'ek ere (5) esaten du Zabala Aita dala liburu aren egillea, ta Francisque Michel'ek (6) ez du ain argi esaten baña ustez ala dela aditzera ematen digu: *Cette notice bibliographique est attribuée au P. Zabala.*

«A Catalogue of all the Publications (as far as thes can be traced) of the Prince Louis Lucien Bonaparte» deritzaion liburuak, *Noticia*..... onen egillea nor zan ez du esaten, eta Allende Salazar'ek (7), liburutso au zala ta etzala etzuan ezer esan Iturriaga'ren beste idatz-lan batzuek izendatu zituan baño.

(1) Nicolás de Soraluce.— *Más biografías y catálogos de obras vasco-navarras.*

(2) Angel Allende Salazar.— *Biblioteca del bascófilo.*

(2) José Manterola.— *Cancionero basco.* Tomo III.

(4) *Essai d'une Bibliographie de la langue Basque.* 282'g. zenbakia.

(5) *Histoire littéraire philologique et bibliographique des Patois, Paris 1858, Bibliographie Basque.* 49'g. orrialdean.

(6) *Le Pays Basque.* 497'g. orrialdean.

(7) *Biblioteca del bascófilo.*

Manterola'k argi ta garbi esan zigun (1) Iturriaga'k egindakoa dala liburu ura, baña bere iritziari sendogarririk etzion geitu ta ezda-baida oraindik esku artean darabilgu. Iturriaga'k utzi zituan paperen artean, *Noticia.....* aren aztarnik ez da agiri.

Bonaparte Lenenaren alargunari, bere senarrak utzitako paper asko erosi zizkion Bizkaiko Ekautariak, ta *Noticia.....* ura eskutiztuta aien artean dago. *Noticia.....* artan irakurri ditezke itz oek: *D. Juan Ignacio Mendizábal escribió este papel. † 1839. ¿Au ote zan bada liburuaren egillea? Baliteke, baña Mendizabal ori, len beste batek eginda zeukanetik liburua birrindu zuanaren izena izatea ere gertatu liteke.*

Dana dala, Iturriaga'ren izena ibilli da liburu onen inguruan beintzat eta esan detana esan gabe utzi banu ez nuan ondo egingo. Lan oietan dabiltzanak argituko dute noiz-edo-noiz illunpean dagon izena (2).

Kantak.

Iturriaga'k egindako bi *Kanta* arkitu ditut liburuetan; lenengoa, Trueba'k erderaz egindako batetik euskeratua, bestea berak asmatutakoa. Neska polit maitagarri baten arpegiaren margo ta gozotasuna goratzeko ipiñitakoak dira lenengo kantako itz samurrak.

Zure arpegiyan dituzu arrosak
Ta ausartze ez naiz ukitzera,
Bada arrosaren usai gozua
Ukitzen bada galtzenda (3).

Sakonagoa da bigarrena; egia aundi-aundi bat esaten digu egoki ta itz gutsitán.

Askotan arpegia
Egon arren farrez,
Biotza arkitzen da
Barrenen negarrez.

(1) *Cancionero Basco.*

(2) Laister R. *Internacional'ean* Urkijo jaunak agertuko duan lancho batetik artuak dira liburu oni dagozkion berri geienak.

(3) Kanta au erderatik itzultitakoa dala esan det. Ona erderazkoa:

*Rosas en la cara tienes
Y no me atrevo á tocarlas
Porque el olor de las rosas
Si se las toca se marcha.*

¡¡Ill ziran!!

Biotz-biotzeraño sartzen diran itz batzuek ipiñi-erazi zituan Iturriaga'k Ernani'ko ildegiko atean. Gogora dakarten eriotza bezin otzak, oroitu-erazten duten betikotasuna bezin bildurgarriak dira itz aiek. Egia bezela, gogorrak; galerazi ezin litezkean kalteak bezela, astunak. Ez dago begiak itsñizerik; iges egiterik ez dago. Gure jarrai dator beti eriotza. Nai ta nai ez bere menpean gaude. Gauza oei begira burua apur batean jarrita gero, bai ondo ikusten dala Iturriaga'k Ernani'ko ildegian jarri-erazitako itz oen gogortasuna ta astuntasuna:

Laister esango da zuengatik,
Esaten oi dana orain gu gatik:
¡¡ILL ZIRAN!! (1).

Jolasak.

Arkangoitz'ko Markes jaunak Villafranke'n zuan Chateau Larralde'n igaro zituan Iturriaga'k 1839 ta 1840'g. urteak: esan det lenago ere. Etse artan berritu zituan bere ipuien atal makalenak eta etse artan idatzi zituan orain esku-artean darabilzkian *Jolas* oek. Inon argitaldu gabekoak dira *Jolas'ak*. Eskutiztuta gero, Markes'en menpean utzi zituan: Nikolas Arkangoitz jauna da beintzat beren jabe, ta berari eskerrak ekarri al izan ditut nik onera.

Diálogos basco-castellanos deritzan liburuaren antzeko gauzak dakarzkigute orri oek; baserritarrai dagozkiotenak. Lan luze-samarren bat egiteko asmoak izatea baliteke, baña, zer-dala-ta ez dakigula, bukatu gabe utzi zuan. Bi jolas osatu zituan eta irugarrena asi ta beste gabe dago.

Bi baserritar, bi nekazari agiri dira jolas oetan. Batek, jakiteko galdetu egiten du; besteak erantzun lagunari erakusteagatik. Eta baserritarrak neurtitz zaleak diralako, ta erakuspen oei alik-eta biñigarri ugariena jartzeagatik, neurtitzez eginda daude alkar-izketa oek.

Jolas oek diotena baserritarrek irakurtzea, ta ikastea, ta egitea ondo izango litzake, gure nekazariak ate-aldean zerbait ikasi bearra

(1) Ernani'ko ildegian ikusi ta gero, beste ilerri batzuetako atietan ere jarri dituzte itz aiek berak. Tolosa'tik gertu dagoan Alegi'n agiri ziran beintzat oraindik urte asko ez dirala.

badute-ta. Guretzat ordea, lan oek beste alde batzuetatik begiratzan ditugunentzat, ez dute zer ikusi aundirik. Nekazariari zer-edo-zer errez ta neke gabe erakusteko idatzi zituan Jolasak, eta orretarako ondo daude.

Oraindik inon argiraratu gabeak diralako ipiñi ditut nik liburutso onetan (1).

Gipuzkoarrak.

Argitaldu gabe Iturriaga'k utzi zituan idazkiakin, *Gipuzkoarrak*, dago. Bertan agiri da argi-argi erbestetar-zalea etzala. Gaztelarrak alde batera uztea nai du; VII'g. Karlos ere ez da bere gogokoa. Arrotz guztiai geldi-geldi utzi ta euskaldun denok alkartuta gure lege-zarrak ekartzeko bidean jartzea zala bear zana zion. Muñagorri'ren menpera etortzea zan orretarako biderik egokiena. 1833'tik 1839'raño Karlos'en aldekoen eta Isabel'en aldekoen artean izan zan guda gogorra bukabidean zegoanean, Muñagorri, Berastegi'ko eskribaua, mendira atera zan guda aren bukaera eskatzeko. Pakea ta Lege-zarrak eskatzen zituan Muñagorrik euskaldunentzat, eta eskapen oni ondo zerizkion Iturriaga'k. Ala dio *Gipuzkoarrak* deritzaion lan ortan idatzita utzi zuanak.

Eresteko egindakoak dirudite neurtitz oek, eta ala izatea ez litzake arritzeko gauza izango (2).

Testamentuko gertaerak.

Testamentu zarreko gertaera batzuek ere idatzi zituan euskeraz Iturriaga'k. Lan au ere bukatu gabe utzi zuan. Oraindik argitaldu gabe dagoala esan bearrik ez degu; asi ta beste gabe dago nere ustez. Gero obetzeko ta bear bezela atalak banatuta ipintzeko asmoak izango zituan egilleak, baña lan ori egin gabe il zan. Nik, zenbaki bat ipiñi det gertaera bakoitzaren buruan; orrela atsegiñago irakurri al izango dala uste izan det. Zenbaki oek geitu ta izkirakindea aldatu besterik ez det egin Iturriaga'ren lan au argitaratzeko eratzean; au, ta beste guztiak ere bai, berak utzitako eran datoz (3).

(1) Ikusi 3'g. *Geigarria*.

(2) Ikusi 4'g. *Geigarria*.

(3) *Testamentuko gertaerak*, 5'g. *Geigarrian* daude.

Ezkontza.

Zartzaroa adin tšarra da ezkontza-asmoak buruan erabiltzeko. Gaztetan ezkontzeak ere bere kalteak eta lanak baditu, baño ezkontzekotan gaztetan ezkondu bear da, ez zartutakoan. Ala zion Iturriaga'k alai-aldi batean Batista'ri zuzendu zion eskutitzean.

Batista nor dan ez dakit; ia larogei urte zituala ta nunbaiteko irakaslea zala bai ordea.

Argitaltzeko etzuan egingo Iturriaga'k eskutitz au, baña bere paperen artean azaldu dan ezkerro ta ortarik iñorentzat kalterik ez dotorrelako, or dijoa. Iturriaga'ren idazle-ospeari eskutitz onek ez dio ezer asko geituko, baña etšean nolakoa zan eta lagunakin nola itzegiten zuan jakiteko zerbaitean lagunduko digu.

Eskutitz onen ondoan, beste bat ere arkitu det; Iztueta'k egindakoa ta Iturriaga'ri zuzendutakoa. Ezkontza dala ta ezdala eginda dago eskutitz au ere, ta Iturriaga'k aurretik egindako beste bati Iztueta'k ematen dion erantzupena da. ¿Batista'ri zuzendu zionaren erantzupena ote da? Ez dakit nola litekean; Iztueta etzan Batista. Gañera, alabari irakurri ziola Iturriaga'ren eskutitza dio Iztueta'k, eta eskutitz ura etzan andre-gaiari irakurtzekoa, senar-gaiari baño. Batista'ri egin zionaz zer ikusirik gabe, ¿beste bat bidaldu ote zion Iztueta'ri bere alaba ezkontzeko zebillela jakin zuanean, ta oni emandako erantzupena ote da orain agertutakoa? Dana dala, or daude biak (1) eta irakurtzen atsegiñaldi bat artu ta gero, burua askatu nai duanak askatu dezala.

Bukatzeko.

Iturriaga zer zan eta nolakoa zan eta zer idatzi zuan, orra esan. Gizon azkar, argitsua ta atsegiña zala ez du iñork ukatuko; euskera au zala ta ura zala esan gabe, gure izkuntza zabaltzeko zer egin bear zan eta zer etzan egin bear esaten astia galdu gabe euskeraren alde liburu alaien bitartez lan asko egin zuala ere ez.

Ala ere, orain arte baño geiagotan Iturriaga-izena oroitzea bearrezkoa da. Or dabil Urbieta'ren izena orririk-orri toki guztietan; gutsi-šeago, baña, Kardaberaz'ena ere aizetu da bein baño geiagotan iskanbi-

(2) Ikusi 6'g. *Geigarria*.

llatsu. ¿Eta Iturriaga? Iturriaga aztuta dago. ¡Idatzi besterik etzuan egin-eta! (1).

*
* * *

KARDABERAZ

Kardaberaz ta Elgorriaga'ko Agustin Ernani-urian jaio zanean, 1703'g. urtearen amaipena etzebillen urruti; gertu-gertu zegoan. Aita-tutako urtean, azkenengo illabetearen 28'g. egunean etorri zan bizien artera (2), ta bere bizialdiko berriak ezarri dituztenak diotenez, egun bat osatu baño lenago ezagutu zioten aur jaio-berriari munduan zerua-ren alde gauza arrigarriak egiteko Jaungoikoaren laguntasuna zekarrrela. Ain laister ori ezagutzea, azkarregi ezagutzea dala derizkiot, eta ala gertatu zala ez det esango; begira dezagun lenengo nola bizi izan zan eta zer egin zuan, eta gauza oek jakindakoan bakoitzari bere bu-ruak esango dio Kardaberaz Jaungoikoak zerbaiterako autatua zeukan ala ez (3).

Agustin jaio ta laister, bizi izatera Donostia'ra aldatu bearra izan zuten bere gurasoak, eta Donostia'ra eraman zuten aurra ere. Tsiki-tsikitandik Agustin'i erakutsi ziozkan amak, Jaungoikoari zor zion

(1) Ernani'ko Euskal-jaiak ikusi ta gero datorzkit eskuetara berriz itz oek, argitaratzeko nabilela. Era ala datorren ezker, oarpencho bat geitu bear det.

Ernani'n izan naiz. Eche batean, kaleko ate gañean, ikusi det Kardaberaz'en izena nabarri batean. Elizan ikusi det Urbieta'rena. Iturriaga'rena inon ez.

Ernani'ko erri-echean jai eder bat egin zan. Anchen entzun nuan Kardaberaz'en alde egin-dako itzaldia. Anchen entzun nituan Urbieta goratzeko esandako itz beroak. Iturriaga etzuan inork aitatu.

Kardaberaz ta Urbieta'ren alde esandako guztiari ondo derizkiot, oso ondo. ¡Ez ba! Baña Iturriaga alde batera uzteari gaizki. Bata bestearen ondoren jarri bearra izan ezker, nik ez nuke beintzat Iturriaga azkenean utziko.

(2) Ernani'ko eliz-liburuetan itz oen bitartez jarri zuten Kardaberaz'en jaiotzaren eza-guera:

«A veynte y nueve de Diciembre del año de mil setecientos y tres bauticé á Agustin de Cardaverayz hijo legitimo de Sebastian de Cardaverayz y Manuela de Elgorriaga siendo padrinos D. Agustin de Zavala y D. Maria de Cardaverayz y les advertí el parentesco de la cognacion espiritual.—D. Juan Bautista Leizaur.»

(3) Kardaberaz'en bizialdiko berriak argitaratu dituzten idazleak, Agustin'ek jaiotzera-koan negarrik etzuala egin eta ortan ezagutu zitzaioala gauza arrigarriak egitera zetorrela diote. Negar ez egiteak ez du ezer esan nai, ta lan bat egitan asi ta egitan aurreratzeko as-moak artu ezker, orrelako umekeririk ez da esan bear.

naitasuna ta kristauari dagozkion egitekoak; au esan bear aundirik etzegoan, Euskalerriko guraso guztiak egiten duten gauza da-ta.

Kardaberaz, ikasle.

Amaren erakuspen eta berez jaiotako gogapenen bitartez, gazte-gaztetandik asi zan Agustin iritsi nai zuan tokirako bidean ibiltzen. Donostia'n bertan, Jesus'en Lagundiaren ikastetxean ikasi zuan Izkindea, ta egunero-egunero ikastetseko lana bukatutakoan etzan adin berdiñeko lagunakin alkartuta gaztaroan nai izaten diran atsegintasunen billa ibiltzen; elizara joaten zan batzuetan, eta bestietan etsera, otoitz egiteko ama-arrebaen laguntzaren eske. Etsekoak, elizarakoia eta kristau arduratsuak ziran; etzuan, bada, Agustin'ek bere naikundeak aurrera eramateko zailtasunik etxean arkitzen; pozik bidea zabaldu ta leguntzen alegiña egiten zioten.

Zekiana geitzera Iruña'ra joan zan Donostia'tik, eta Iruña'tik Valladolid'era. Valladolid'en, 1721'ko Dagonilla'ren 20'ean *novicio* sartu zan, baña andik laister bidaldu zuten Villagarcia de Campos deritzaion gaztel-uriko ikastetsera, bear ziran bi urteak igarotzera.

Villagarcia'n zegoala, Agustin'en asmoak sendoak eta egiazkoak ala argalak eta bada-ezpadakoak ziran erakutsi bearra izan zuan. Kardaberaz'ek bere naikundeak zuzen eta epeltasunik gabe aurrera zermatzela errez ikusten zan, baña Villagarcia'ko ikastetxean amar illabete egin zituanean, Agustin'en aide batzuek, zergatik ez dakigula, mutilla ikastetsetik ateratzeko aitzaki billa asi ziran; bere asmoak etzira egiazkoak eta toki artara bere gogoz joan etzala zioten. Orduan, bere gogoz joan zala agerrerazteko, Nuncio'aren baimena iritši ta gero eraman zuten Franzisko Donearen bakartegira Jaungoikoaren gudarrien artean naita jarri zan ala nai gabe ta bestien naikundeak ez austeagatik sartu zan, argi esan zezan.

Eta argi zion erantzuterakoan; etzala inorenegatik sartu, beregatik bakar-bakarrik joan zala, ta etzala ezergatik ere artuetako asmoetan atzera biurtuko. Kardaberaz ikastetsetik ateratzerik etzegoala ikusi zatenean, Villagarcia'ra eraman zuten berriz, ta an bere lagunak asko poztu ziran atzera beren artera zijoala jakin zutenean.

1723'an, *Noviciadoa* bukatu ta gero, Palencia'ra bidaldu zuten ango ikastetxean Jakindea ikasi zezan, eta gero Jainkokindea ikastera, Valladolid'era, Ambrosio Donearen izeneko ikastetsera; Palencia'n eta

Valladolid'en ikasle onenen artean aurrenetakoa izan zan. Valladolid'en 1729'ko Lotazilla'n eman ziozkan Apezpiku jaunak Jaungoikoarontz gogoak zuzentzeko lana bear bezela bete al izateko ematen diran bai-menak.

Kardaberaz, irakasle

Ikaslari izatez bukatu zuan Kardaberaz'ek eta ikasteko gogoa ta erreztasuna izan zitualako erakusteko ere erreztasuna ta gogoa izango zitualakoan, irakasle bezela bidaldu zuten Lagundiak Bilbo'n zuan ikastetsera. Iru urte bete egin zituan ikastetse artan Izkindea erakusten, eta Iruña'ko ikastetsera joan bearra izan zuan gero. Baña erakustea etzan Kardaberaz'en gogoko lana; alegiña egiten zuan, bai, baña ez gogoa barrutik zetorkiolako; agintzen ziotelako bakarrik.

Irakastegiko lanak, bere gorputzari ematen ziozkan miñaldiak, egiten zituan barau sarritsuak, Jainkoari otoitzak zuzentzen igarotzen zituan ordu ugariak eta beretutzen zituan mota guztietako atsekabeak, bere osasuna geroz ta gelago gutschitzen zuten. Gutsika gutsika argaldu zan, gaño jarri zan, eta orduan irakastegiko lanak utzi, ta beste lan mota bat artu zuan bere gain.

Erriz-erri.

¿Nolako lana zan lan berri ura? Kardaberaz'ek beti beretzat nai izan zuana, Gere eskuan edukitzea biotz-biotzetik opa zuana: elizetan eta zelaietan itzaldi beroz Jaungoikoaren egien berriak zabaldu, ta gero egi aien ondasunak aitortegian biltzea. Uririk-uri asi zan, bada, ta urte artan bertan iru uritan entzun zuten Kardaberaz'en itza; uri bat Iruña bera izan zan. Iruña'n esan zuana, orduan an zegoan gudarozteari zuzendu zion, eta berez elizarakoiak izaten ez diran eta Jaungoikoaren aginduai jaramon aundirik egiten ez dizkioten gizon aien artean bide onera gogo asko ekarri zitualako, Azkoiti'ra bidaldu zuten osasunak galerazten ezbazion Jaungoikoarontz gogoak gerturatzen arduraz ekin zezan.

Asmo oek aurrera eramateko diña bazala ezagutu zutenean, Oñati'ra joatea agindu zioten, uri artako ikastetsean urte bete batean Jainkokindea erakutsiaz gero bearko zituan argitasun eta egien eza-guerak bereganatu zitzan.

Ala egin zuan. Bete zuan urte bat Oñati'n, eta 1736'ean Loiola'ra

joan zan, gero andik, bear zanean deitzen zioten tokironz ateratzeko. Zenbat aldiz atera zan esatea, ezda gauza erreza; ogei urte igaro zituan egiteko onetan, joan eta etorri, Bizkai, Gipuzkoa, Araba ta Napparro'ko uri geienetan zerurako bidea erakutsiaz. Ospe aundia bereganatu zuan Kardaberaz'ek uririk-uri zebillela; zijoan tokira zijoala, beti ozte aundia arkitzen zuan bere itza entzuteko gerturik, eta askotan, giza-emakume denontzat elizetan tokirik izaten etzalako, zelaietan jarri bear izaten zuan irakastegia.

MUJIKAKO GREGORIO.

(Jarraituko da)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

KARDABERAZ

(JARRAIPENA)

Diotenez, samur ta gozoki itzegiten zuan, gogoetan maitetasuna agerreraztean nai zuala. Esaera gogor ta bildurgarririk etzuan adierazten; bildurra ez, naitasuna ipintzen zuan biotzetan. Eta gero, emakumeak eta gizonak aitortzera zetozenean, ordu asko ta asko igarotzen zituan obenak aditzen eta obendunen okerrak zuzentzen, beti polliki-polliki, polliki artuaz geroz ta geiago etorri zitezen. Eta bazetortzen: Kardaberaz oso ona ta azkarra zala jakiten zutenean, urrutitik gerturatzen ziran gogo-gauzak bear bezela jartzera batzuek, eta besteak gizonen artean jaiotzen diran ezdabaida ta auziak izkutatzeke laguntasun billa. Eskatzen zioten laguntasuna, Kardaberaz'ek etzuan beñere ukatzen mundu onetako gauzak erabakitzeko bazan ere: aserreak urrutitzea, bere eliz-itzaldiak zekarten ondasunaren zati ederrenetakoa zala zion.

Kardaberaz'en itzaren oroipena urietan azten zanean, bildu zituan ondasunak atzera banatu etzitezen, al zuan toki guztietan Jesus'en biotzaren alde naitasuna piztutzen zuan. Jesus'en biotz doneari zor zaion jaiera—zaleazan oso Kardaberaz; itzaldietatik, idatzi zituan orrietatik, ugari dario naitasun ori. Maitetasun au norañokoa zan errez ikustenda Kardaberaz'en itz oetan:

Eztago zerura
Beste biderik
Jesus'en Biotza
Bezelakorik.

Zailtasuna askotan aurrez-aurre ikusi zuan, baña gainduta, ur geienetako kristauen artean irazeki zuan bere biotzean zuan naitasuna, ta gero, bear bezela gauzak aurrera eramateko, arau egokiak egin eta zabaldu zituan; oen bitartez irauten zuan errietan Jesus'en biotzaren jainerak, eta uri askotan oraindak ere badirau.

Loiola'ra.

Kardaberaz'en osasuna nai bezin ona etzalako, ta bere bizialdi guztian lana erruz egin zuan gizonari atsegiñaldi bat zartzaroan ematea-gatik, uririk-uri ibiltzeari utzita Loiola'ra etortzea agindu zioten. Loiola'n ere etzan alperrik egon. Erririk-erri ibiltzeari utzi zionean, Kardaberaz ikustera pilloka zetozen Loiola'ra, obendunak. Aberatsak, beartsuak, apaizak eta apaiz etziranak, egunero-egunero gerturatzen ziran Kardaberaz'engana; ta onek, eritasunak zekarzkion ondorengo kaltegarriai jaramonik egin gabe, bestien okerrak zuzendu, bestien biotzak alaitu, ta bestien bizialdiak pozgarritzen zebillen beti. Geroz ta ozte aundiagoa Loiola'ra joatea etzan bada arritzeko gauza. Gizonak beti goaz pozik gure gauzak bereak bezin ardura ta gogo aundiz begigirutzen dituanarengana.

Idatz-lanak.

Itzez bakarrik etzituan Jaungoikoaganako bideak erakutsi; itza iri-tsitzen ez dan tokietara liburuak joaten diralako, liburuak ere egin zituan Loiola'n.

Euskaldun ona zan Kardaberaz; Euskalerrria biotz-biotzetik maite zuana. Ala diote arek idatzi ta askotan aitatuak izan diran itz oek: euskerak burua jasotzea Jaungoikoak nai du. Euskera maite izan ez baldin balu, ondo itzegiteko ta ondo idazteko bear diran arauak ere etzituan erakutsiko.

Baña lenik-len, eta beste gauza guztiaz aurretik, Jaungoikoagana joateko bideak erakusten zituana zan. Kardaberaz'ek idatzi zituan liburuak ortarako dira; zerura-bidea nun dagoan esateko. Eta idaztean, gauza bat bakarrik zeukan gogoan: irakurlea bide artan jartzea. Au dala-ta, ez dira Kardaberaz'en idaztiak garbi ta goienetakoak; baña gora-bidean laguntzekoak bai. Gogoen onerako egindako liburuak argitaratzean, gaztelarretik itz bat, bi, lau, ogei artuta errezoagoak eta atsegi-ñagoak izango zirala urte izaten zuanean, artzen zituan eta aurrera.

Ezkerretik eraman, eskuitik eraman zerura, ajola gutsi zion: zerura eramatea zan bearrezkoa. Eta zerura alik eta geiena eramateko, zerua zer zan adierazteko, irakurleak ulertu zezakean erara itz egin bear zan; irakurlea gaztelarrezko itz asko euskeratzera oituta bazegoan ¿zer egingo zuan Kardaberaz'ek? Itz oek guztiak bere liburuetan sartu. Alaz guztiaz ere, gauza bat ezin ukatu liteke: itz oek guztiak, gaztelarretik artuak izanagatik, euskal-antzeria elkartzen zituan.

Ona orain Kardaberaz'en burutik edo biotzetik atera ta Euskalerrian geiena zabaldu zitan liburuen izenak :

1.— *Euskeraren berri onak: eta ondo eskribitzeko, ondo irakurteko, ta ondo itzegiteko erreglak.*

1761'g. urtean argitaldu zuten Iruña'n lenengo aldiz; gero berriz Tolosa'n, Lopez'en etxean, argitaratu dute 1898'garrenean.

Ikasgai egoki batzuek badauzka, baña liburutso onetako arau asko alde batera utzi ditu gaurko euskerak.

2.— *Azpetitiko erri tsitez noblearen gloria paregabeak edo Aita San Ignazioren bizitza laburra.*

3.— *Aita San Ignazio Loiolakoaren exerzizioak beren kon siderazio ta afektoakin.*

Liburu au, Ignazio Doneak egin zuan batetik biurtua da, baña Kardaberaz'ek dion bezela, ez itzez erderazkoai lotuta baizik zerbait Ignazio'ren gogo ta naikundeai jarraituaz.

4.— *Kristabaren bizitza.*

Dutari'ren *Vida christiana* deritzaion batetik itzulia.

5.— *Jesus, Maria ta Joseren debozioa.*

XVIII'g. eunkian, Toledo ta Sevilla'ko Cardenalak Barkapenak eman zituzten liburu au irakurtzen zurenentzako.

6.— *Senar emazte santuak.*

Valmediano'ko Markesa'ri opaldua.

7.— *Justuen ispillu argia.*

Eta beste elizarako liburutso, bederatziurren, otoitz ta orrelakoak.

Italia'rontz.

Egiteko oek bere mendean zituala pozik Loiola'n bizi zala, Madrid'eko agintarien erabakiz beste lagun guziakin España'tik atera bearra izan zuan. Donostia'rako bidean, osasun tsarra zala-ta atsekabe aundiak igaro zituan; uri artan 26 egunean gaiztoteagian eduki zuten,

eta gero, atzerrirako bidean, nai gabez betetako egun asko ikusi zituan, beti pozik eta alai, atsekabe aiek guztiak zerurako bidea laburtzeagatik Jaungoikoak bidaltzen zizkiola uste zualako.

Kardaberaz ta Lagundiko auztiak Corcega deritzaion ugartera joan zitezela agindu zuten Madrid'tik; eta ara joan ziran. Ugarte artan batzuek toki batera, besteak beste batzuetara banatu ziran eta Kardaberaz'entzat tšarrenetakoa autatu zuten: Calvi zeritzaion uria, uri illuntsu ta edertasun gutšikoa, batez ere Corcega ta Genova'koak guda gogorrean zebiltzen aldi oroigarri artan. Calvi'n amalau illabete egin zituaneari, gudarientzat eta aberentzat janariz beteta iritsitako itsasontzietan Genova-urira eraman zuten bere lagunakin. Illabete gutširen buruan, eraman zuten Via-Regio'ra, andik Pisa ta Florencia'ra, ta emendik Castelo de San Giovanni, Bolonia'ko uri tšikira: Bolonia'ri zegokion mugapean zeuden banatuta, Castilla zarretik atera ziran lagun guztiak.

Ordurarte ikusi zituan tokietan baño obeto bizi izan zan Kardaberaz Castelo de San Giovanni'n, baña bere atsegintasuna iraupen gutšikoa izan zan. 1770'ko Urrilla'ren 15'an, Teresa Donearen egunean, elizakoak eman zizkioten, eta iru egun barru, 18'garrenean, 67 urte gertu zituala, il zan jaioteritik urruti, gurasoak eta etšekoak itsasoz beste aldetik zituala, baña Jaungoikoa berekin zuala.

Castelo de San Giovanni'ko elizan, elizmai nagusiaren azpian, apaizentzat autatua zegoan tokian lurperatu zituzten Kardaberaz'en kondarrak, bi giltzaz itšitako zerraldo batean sartu ta gero. Jesus'en Lagundiak Castilla'mugan zuan Agintari-nagusiak, Uriarte'ko Lorenzo Aitak, artu zuan giltza bat, eta bestea, San Giovanni'ko apaiz-nagusi Ludoviko Gundi jaunak.

Zerraldoaren aldamenean kutšatšo bat jarri zuten, eta onen barruan ardi-larrua; larru ontan ipiñi zituzten idatzita, Kardaberaz'en bizi aldiko berri batzuek: nun eta noiz jaio zan, Jesus'en Lagundian noiz ezkeroztik zegoan, eta nun il zan. Eta bukatzeko itz oek: *Obiit cum fama sanctitatis*.

Geroago, 1794'g. urteko Otsailla'ren 20'ean, Kardaberaz'en ezurautsak beste toki batera aldatu zituzten, baña elizatik atera gabe. Elizmai nagusi-petik kendu, ta Jabier'ko Franzisko Doneari opalduta zegoan otoitzegitšoan sartu zituzten. Ala dio orduan agintedun Erabakitza-lleak egin zuan eta S. Giovanni'ko eliza-nagusiari dagozkion agerkaiaak edukitzen diran tokian dagoan agiri batek.

Bigarren eunkian.

Sendoki ezarrita dago ernaniarren gogoetan Kardaberaz'en izena; bi alditan adierazi dute beintzat ala dala: Kardaberaz'en jaiotegunetik bi eunki bete ziranean, eta bere ezur-autsak Italia'tik Euskalerrira ekar-tzerakoan.

1903'g. urtean bete ziran bi eunkiak. Ala zalata, jai egin zuten ernaniarrak Lotazille'ko 28'g. egunean.

Meza-nagusia izan zan aurrenengo, goizeko amarretan. Mintegia Aitak eman zuan, eta bitartean ederki erestu zuten Zapirain'en meza, Donostia'tik ortarako joan ziran ereslari bikain eta ugariak. Itzaldia Jesus'en Lagundi'ko Martinez Aitak egin zuan; egoki ta zuzen agertu zuan Jaungoikoak eskeintzen digun maitetasuna nolakoa ta zenbaitera-ñokoa dan; maitetasun ori ordaintzeko zer egin bear degun argi erakutsi zuan, eta ederki ekarri zuan arira bein baño geiagotan Jaun-goikoaren alde arduratsu lan egiñaz bizialdia igaro zuan ernaniar do-nearen izena.

Ernani'ko alkate Bireben jauna, ta Uribatzarreko guztiak, Gipuz-koako Ekauta'ren orde z Joan Balbas, Loidi ta Pradera jaunak, eta Gobernadorea (Lili jauna), ta bere Goarpelaria eseri ziran elizako toki berezieneran. Atzean, beren tokietan, eliza aundi ta ederra beteaz, Ernani'ko gizon, emakume ta ume geienak.

Meza ondoren Uribatzarrekoak, Ekautariak, Gobernadorea, Apaiz ta gañeratikoak, atzetik ernaniar guztiak eta ateko asko zituztela, ta denoren aurretik Ignazio Donearen ibilneurria joaz danbolin-jotzalleak jarrita, Urumea-kalera joan ziran. Kale ontako etse batean jaio zan Kardaberaz, ta etse-aurrera iritsitakoan, Kardaberaz'en bizialdi doneari opaldutako itz egoki batzuek esan zituan Ernani'ko Uribatzarraren buru zanak, Bireben jaunak. Bukatzerakoan ¡Gora Kardaberaz! deitu zuan alkateak, eta ozteak bat-batean ¡Gora! erantzun zuan.

Inguruetako urietarik etorri ziran lagun ospetsuenai bazkari bat eskeiñi zieten ernaniarrak. Bazkal ondoan, Balbas, Pavia, Arzak, Lili'k eta beste batzuek egoki itz egin zuten Kardaberaz'en alde.

Atsaldean, bersolariak, dantzak eta jai-gai batzuek egin ziran ernaniarrak poztutzeko.

Kardaberaz'en kondarrak.

Euskaldun ospatsu asko il dira jaioturietatik urruti, ta beren kondarrak etseratu gabe or dabiltz banatuta. Kardaberaz'en ekarri zituzten; ondo, ederki egin zuten gipuzkoarrak Kardaberaz'en ezur-autsak ekartzean.

1908'g. urteko Orrillaren bigarren egunean iritsi zan Zumarraga'ra bere bizitza osoa Jesus'en Biotzari opalduta duten monjan lenburua; onek zekartzen kutŕatŕo batean Kardaberaz'en kondarrak. Jarri zituzten zalgurdi batean, eta monja, apaiz ta beste asko atzetik zirala asi ziran Loiola'rontz.

Azkoiti'ra iritŕitzean, erriko gizon eta emakuma geienak an ziran kalietan eta leioetan. Itŕi ziran dendak, asi ziran ezkillak, jo zuten musika, ta apaizak eta Uribatzarrak buru zirala, bear zan abegi ta arrera ona egin zioten Kardaberaz'i. Ordurako egindako eresi au erestu zuten denak batean:

Emen gatoz danok pozez
Azkoiti'ko errira
Kardaberaz'i ematera
Ongi etorria.

1736'g. urtean Kardaberaz'en bizi-toki izan zan etŕera joan eta bere alde otoiztu zuten apaizak. Gero, Ignazio Donearen ibilneurria eresiaz, erritik atera arte lagundu zioten kutŕatŕoari.

Azpeiti'ra iritŕitzean, an zeuden Loiola'ko Jesus'en Lagundiko guztiak, Uribatzarrekoak, Ekautariak, Ernani'ko Uribatzarra ta izugarritzko oztea. Aita Aizpurua'k atera zuan kutŕa, ta beste lauren artean eraman zuten elizara. An Aita Aizpurua'k eliz-itzaldi ederra egin zuan, eta bukatzeko, *Te-Deum* eta gero Ignazio Donearen ibilneurria erestu zituzten. Eliz-gelan, lege-gizon baten aurrean, Jesus'en Lagundikoak egin ziran Kardaberaz'en kondarren jabe.

Urrengo egunean ere eliz-jaiak izan ziran, eta ernaniarrak artu zituzten Kardaberaz'en kondarretatik piskatŕo batzuek. Eta oekin Ernani-ra iritsi ziranean, Ernani'n ere egin ziran aukerako eliz-jaiak.

Eta arretaz ipiŕi zituzten elizako orma batean, toki egokian, ainbeste errietan Jaungoikoaren alde lan asko ta asko egin zuan ernaniarren ezur-autsak.

URBIETA

Gauzak asieratik asitzea ondo izaten da, baña oraingoan beintzat nai deguna ezin egin ditekegu. Urbieta, Ernani'ko Urbieta ospetsua noiz jaio zan pozik esango nuke baneki, baña ezin jakin izan det. Jakiteko, Ernani'ko eliz-liburuak begiratu ta andik ateratzea zan bide zuzen eta aukerakoena; XVI'g. eunkiaren asieran idazki guztiak erre ziran ordea, ta Urbieta noiz jaio zan esaten zuten orriak ere an galdu ziran garrez austuta.

Senar-emazte baserritarren semea zan Urbieta'ko Juan. Etzan aberatsa; gurasoen lanak zekarren ogia besterik etzan etsean azaltzen.

Goizetik gabea soroan makurtuta, atšurrez lurra jo ta jo, eguzkipean kiskaltzen batzuetan, bestietan euria ezurretaraño sartzen utziaz, egunero-egunero ikusten zituan Juan'ek bere gurasoak. Lan asko egin bear zan gaizki bizitzeko, ta nondik bizialdia alaitu askorik etzegoan. Lanbide gogorrenak, neketsuenak, gogoz aurreratzen dira itšaropenak poztutzen ditunean; egiteko nekagarrienak ere bukatzen ditugu alai, aldapako arantzak tontorrean lora biurturik ikustea uste badegu. Baña tontorrean ere larra besterik ez badago: itšaropenak biotza ikutzen ez duanean, zailla, oso zailla izaten da egipen lakatzak atsegiñez beterik aurreratzea.

Mendi artetik, soro artetik, idi, bei, ta laien artetik ateratze ezbazan, bizialdia ondu ta alaitzeko itšaropenik etzuan Urbieta'k. Orain eta gero, gaur ta biar lurra ausi ta lurra ausi ibiltzeko etzala jaio uste zuan. Eta baso itzaltsuak utzi ezkeror ¿nora joan? Atšurra baztartuta, ¿zer artu eskuetan? Bidea zabal zegoan. Lenago ere, nekazaritzari utzita gudara joan ziran makiña bat euskaldun. Garaikundea ekarri zutenak asko ta asko izan ziran; euskaldunen eskuetan ezpatea beti izanda bil-dulgarria.

Mendiko gurdi-bide ta bidetšigorrrak bestientzat utzi zituan, eta jetši zan Urbieta goian bere etšekoak negartsu utzi ta.

Gudaria izango zan. Gudaria, bai; berriz etšerako bidean gora asitakoan etzan Juan, soñeko zardun Juan, baserritar gizarajo bat izango.

Sartu zan, bada, bere gogoz gudakuntzan, eta Hugo de Monca-

da'ren aginpean an joan zan Itali-errira, España'ko errege V'g. Karlos'en alde gudatzera.

Gudakuntzan ospea irabazteko etzan aldi ura aldi tšarra. Gaur baño gudazaleguak ziran orduan erriak; erregek irabazi izan al zuten ospe ederrena, gudetatik ateratakoa zan. Erbesteak, itsaso zabalak, urrutietako erregeak, bestien itsasontziak oinpetu ta lotzea zan orduko erregien naikunde beroena. Uskeri bateagatik ateratzen zan beruna gizonak zatitzera. Arrokeriak betetzen zituan biotzak.

Karlos V'g. zan España'ko errege, errege gudaria, geldi egoteko ona etzana. Lur irabaztez etzan beñiere aspertzen, eta biotzaren epel aldiak alde batera uzteko, guda gogor bat irabaziagatik gelegi poztu etzedin, eta lurbira osoa bereganatzeko zituan asmoak ez azteko, oroi garri arro au zeukan begien aurretik kendu gabe: *Beti geiago*. Eta bere gudariz lur berriak irabazten zituanean, *beti geiago*, esaten zion oroigarriak; eta ezpata-pean menderatuta, oñetan belaunikaturik erregeak ikusita ere, *beti geiago*, zion oroigarriak. Eta *beti geiago*, zion Karlos'ek. Karlos etzan beñiere asetzen.

1520'g. urtean, Franziko errege Franzisko I'goa arkitu zuan guda-bidean; au ere etzan ona Karlos'i zelaia zabal uzteko. Karlos eta Franzisko, biak ziran arroak, biak sutsuak, bata besteari nai zuana egiten uzteko tšarrak.

Gogor ekin zioten; I'go Franzisko'k, Juan de Albrit'erentzat Naparroa irabazteko asmoetan, gudarozte bikaiña bidaldu zuan arontz. Artu zuan Iruña, baña gero, atzera uri au aren eskuetatik kenduta gaztelarrrak Franzia'rontz joan erazi zioten. Iruña'ko gudaldi ontan zauritu zuten Loiola'ko Ignazio Donea.

Itali-errian zebillen guda-atal gogorrena. Nor noren gañean jarriko zan ezin esan zitekean; gaur irabazi ta bigar galdu, emen atzera ta an aurrera zebiltzen bi gudarozteak.

Franzisko'k, gizonkeri bat egin naiean, Pavia irabazteko asmoak artu zituan. Antonio de Leiva ta bere gudaroztea zeuden barruan. Egunero-egunero izaten ziran guduškak barruko ta atekoen artean. Denoren gogokoak etziran guduška oek; toki ura utzita beste batzuetan ekitea obe zala, askotan esan zioten Franzisko'ri, baña etzitian bere asmoak uzten. Pavia irabazi edo bestela murruean oñean oroitza arkituko zuala esan zuan, eta bere itzak ez gezurtatzeagatik etzan uri-ingurutik aldentzen. Inguru aietan, Pavia-aurrean, Tesino-ertzean izan zan Otsaillaren 24'ean, Urbieta'ren izena lurbira guztian ospetu

zuan gudaldi oroigarria. Gogorki asi ziran; alde batean eta bestean gudari zorrotz ta biotz dunak azaltzen ziran; agintariak ere gizonki zebiltzen. Etzan bildurrik, etzan epeltasunik. Tesino-ibaiaren ertz alai ta ederrak gorritu ziran odolez; otsa ta iskanbilla, garrañiak eta oiua edonun azaltzen ziran; burni goria, berun kişkalgarria ta eriozdun galtzairua an zebiltzen gudarien eskuetan joan eta etorri eriotza uzteko tokiak autatzen; autsak estaltzen zituan arpegiak; kea, autsez nasturik, gorontz zijoan, baña laister berriz ere autsa ta kea bealdetik jaiotzen ziran. Eta asko goratu gabe, laister galtzen zan autsa, ta kea ere bai, odoi artean; gertu zebiltzen odoiak, illuna zan eguna; etzan eguzkirik agiri.

MUJIKAKO GREGORIO.

(Jarraituko da)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

URBIETA

(JARRAIPENA)

Franzitarren alde asi zan garaikundea, baña españarrak zalantzan ikusi zituanean, murru barruak utzita atera zan Antonio de Leiva, agintari bikain eta trebea, ta jarri zuan berriz bide zuzenean gudaruztea. Beste aldetik, Franzisko erregeren gizonak Lodi'n zeukaten esia ausiaz, agertu zan Peskara'ko Markes'a ta gogoz bere laguntza Leiva'ren alde jarri zuan. Batuta, asi ziran denok Franzisko'ren kalterako gudatzen, eta laister garainkundea españarregana etortzen asi zan. Joan zan arerioa atzeraka, atzeraka; Franzisko'k, bere gudaroztea ige-sika ari zala ikustean, artu zuan Tesino-ibaiaren ertz batetik bestera zegoan zubirako bidea, ta arontz zijoala zaldia ilda lurrera erori zitzaion. Orduan, Franzisko'ren alboan gizon bat agertu zan, eta jarri zion ezpatea saiets-aldean. *Erregea naiz, ez nazazu il*, esan zuan orduan zaldi-pean zegoanak, eta besteak, ezpatea urrutituta, erregeri bizitzen utzi zion. Errege, Franzisko l'goa, Franzitarren errege zan; gizona, Ernani'ko Urbiet, Urbiet'ko Juan ausarditsua.

Erregerekin zegoala, aretioaren eskuetan bandera erortzen ez uzteko alegin guztiak egiten ikusi zuan Urbiet'a'k gudarozteko banderaduna.

Ura ala ikusi zuanean, laguntzeko bidea artzea erabaki zuan, baña joan baño lenago erregea ondo menderatuta utzi nai izan zuan. «Franzisko errege bazera, egin zaidazu esker bat» esan zion Urbiet'a'k Franzisko'ri, ta egingo ziola agindu zionean, aoan bi ortzen tokiak egiten

zion utsunea erakutsiaz «ontan ezagutuko nazu» esan zion ernaniarrak erregeri. Eta Franzisko iztar bat zaldi-pean zuala utziaz, Urbieta gerturatu zan banderadunarengana, ta bere bulartsutasunaren bidez galarazi zien Franzisko gudariai Urbietaren lagunaren eskuetatik bandera kentzea.

Beste gizon bat alboratu zitzaion bitartean erregeri; Diego de Avila zeritzaiona. Errege zala esan zionean Franzisko'k, menderatu zedilla erantzun zion Avila'k, eta menderaturik zegoala laister jakin zuan. Ezagungarririk eman zuan jakiteko egin zion galderari ezetz erantzun zion erregeek; orduan ezpatea eman bear izan zuan ezagungarritzat. Avila'k zaldi-petik ateratzen erregeri laguntzen zion bitartean, galizitar bat, Pita, gerturatu zan, eta onek ere lagundu zion. Errege zutitu zanean, lepotik zintzilik zekarren Migel Donearen irudia kendu zion Pita'k. Ontan zeudela gudari asko inguratu ziran; ura etzala errege esanaz, il egin nai zuten batzuek Franzisko; besteak ordea, ba-zala-ta, bere alde zeuden. Monseñor de la Mota gerturatu zan orduan, eta onek Franzisko ezagutzen zuala, ta ura zala esan zualako, bizirik utzi zuten erregea (1).

Errege menderatzera lenengo-lenengo joan zana, Urbieta izan zan, guk esan degun bezela gertatu ziran gauzak-eta. Baña Urbieta'ren urrengo joan ziranak ere berentzat ospe apur bat nai zutelako, beren izenak Urbieta'renaren aurretik ipiñi nai izan zituzten. Alperrik ordea; Diego de Mendoza, Urbieta'reri agintariak, Alfonso Dávalos, Fernando de Alarcón, Pomperan, eta beste batzuek ere bai, berak arkitu ta menderatu zutela errege zioten. Baña ezdabaidak joan ziran; Urbieta'ri zor zaiola eginkizun ura denok bat batean diote gaur. Gonzalo de Illescas (2), Garibay (3) Mañé y Flaquer'ek (4) ala diote; ala

(1) *Colección de documentos inéditos para la Historia de España. Por los señores Marqueses de Pidal y de Miraflores y D. Miguel Salvá, individuos de la Academia de la Historia. Tomo XXXVIII. Madrid. Imprenta de la Viuda de Calero, calle de Santa Isabel, número 26. 1861.*

Onela deritzaion liburutik, 289'g, orrialdean *Historia de la guerra de Lombardia, batalla de Pavia y prisión del Rey Francisco de Francia* dion tokitik artu ditut berri oek. *Biblioteca Nacional* deritzaion Madrid'eko liburutegian (*Sala de Ms. G. 98*) dago idazti au, ta liburua argitaldu dutenak uste dutenez Fray Juan de Ozuaga'k idatzitakoa da.

Historia del Emperador Carlos V idatzi zuanean, Sandoval'ek begien aurrean zeukan idazki ura. Au-dala ta, antz asko dute idazkiak eta Sandoval'ek liburuan erregeren menpe-ratzeari opaldu ziozkan orriak.

(2) *Historia pontifical.*

(3) *Compendio historial de las crónicas y universal Historia de España.*

(4) *El oasis. Viaje al país de los fueros* deritzaion liburuan.

dio Sandoval'ek, V'g. Karlos'en bizialdiko gertaera guztiak idatzi zituenak (1), eta ala diote guda aien berriak agerrerazi dituzten guztiak. Eta oek denak ukatuta ere, ezeztu ezin litekean agerkai bat badaukagu gure alde; Franzisko erregeren aitortpena. Errege au, menderatu ta gero, Pizzighitine'ko gaztelura eramán zuten, eta an, Epaila'ren laugarren egunean argi esan zuan Urbietta gertu ibilli zala ta Ernani'ko gudariari zor zion gutzia (2).

¿Nolako sariak, nolako eskerrak eskatu ote zituan Urbietta'k bere eginkizunaren ordaingarritzat? Franzisko erregek esan digu: Hugo de Moncada, Franzitarren eskuetan zegoan Urbietta'ren agintariari jaregitea. ¿Eta ezer geiago ez? Ezer geiago, ez. Gudari sutsua zan Urbietta, baña biotz oneko gizona ere bai. Arerioen erregea ekarri zualako eskatu nai izango zuana errez emango zion España'koak; bizia kendu etziolako edozer gauza eskutaratuko zion Franzikoak. Edozer esker, edozer gauza eskatzeko, ura zan ordua. Eta ala ere, gudari guztiak gogoz nai izaten dituzten sariak alde batera utzita, Urbietta'k bere agintariari jaregitea eskatu zuan. Ortan errez ezagutzen da Urbietta nongoa zan; euskaldunak beti izan dute begirune ta naitasun aundia nagusi ta agintarientzat.

Eskatu ez-bazituan ere, iritsi zituan beste sari batzuek. Santiago'ren ordenako zaldun egin zuan Karlos'ek, eta gañera berak eskeiñi zizkion ezkutarmak nun nai azaltzeko baimena eman zion.

Ona ezkutarma oek nolakoak ziran. Lenengo zatian, zelai oriurdirin batean, bularrean lis-lora bat, lepotik sartuta bureztun bat, eta ugalak zintzilika zeuzkan zaldi erdi bat; bigarrenean ezpata zatitudun beso bat eta azpian, Tesino-ibaiaren oroigarritzat, itsas-urak.

Errege Franzisko Franzira biurtu zanean, Urbietta'k egin zion ikustaldi bat; asko alaitu zan erregea, ta berekin eduki nai izan omen zuan Urbietta, baña au atzera Itali'rontz joan zan errege Karlos'i bere laguntasuna eskeintzera.

Ernani'tik irten zan ezkerotik gudari zorrotz ta sutsua izan zala,

(1) Sandoval.—*Historia del Emperador Carlos V.*

(2) Franzisko erregek eskutitz bat egin zuan Franziko'en izkuntzan. Gazteluko'en izketa-
tara biurtuta Ernani'ko Urichean arkitzenda. Ona nola dion :

«Francisco por la gracia de Dios rei de Francia.—Hacemos saber á todos aquellos á quien tocara, que Juan de Urbietta, del Sr. D. Hugo de Moncada fué de los primeros que se hallaron en mi riesgo, quanto fuimos presos delante de Pavia, y nos ayudó con su poder á salvar la vida, en que le estamos en obligación: y entonces nos pidió diésemos libertad al dicho señor Hugo su amo, nuestro prisionero: y porque esto es verdad, dimos firmada la Presente de nuestra mano. En Pizqueton á quatro dias del mes de Marzo de 1525.— FRANCISCO.

argi ikustenda; orregatik egin zuten bestien agintari gudakuntzan Capitan deritzaion mallara igoaz.

Bere jaioterritik urruti etzan il Urbietta; arontz, onotz, joan eta etorri ibilliagatik, etzuan etse-oroipena aztu, ta gudarontz joateko Ernani'ko mendietaku bide tsigorretatik alai jetsi bazan, alai igo zan gero bide tsigorretatik gora, berriz ere baserri zar ta maitearen itzalpean bizitzeko asmoz beteta. An bizi izan zan pakean, gudako iskanbillaren ordeztorien eresiak adituaz; ta arerrioren kaltez besoa jasotzeari utziaz, beartsuen etsietan ondasunak banatzeko jasotzen zuan.

Ala bizi izan zan 1553'g urte arte. Urte artan, Dagonilla'ren 23'an il zan Ernani-urrian, eta 24'ean sartu zuten elizmai nagusiaren aurrean zuan illobian, eta gertu jarri ziruzten Urbietta'ren ezkutarmak inguruan itz oek zituala :

«El señor Emperador espidió cédula de este blason y escudo, refrendada de Francisco de los Cabos, para Joanes de Urbietta y sus descendientes, á los 20 de Marzo del año de 1530.»

*
* *

¿Ernani-uriko zeian bai aldago Urbietta'ri opalduta arrizko irudirik? Ez. Kardaberaz'i opalduta ere ez; ezta Iturriaga'ri eskeñitakorik ere. ¿Egiteko asmorik izan aldute ernaniarrak? Bai. Elgoibar'en 1856'g. urtean egin ziruzten Batzarretan, Urbietta'ri Ernani'n eta beste euskaldun ospetsu batzueri beste uri batzuetan irudiak ipintzea eskatu zuten, baña Gipuzkoa'k orduan ortarako dirurik etzeukala, ta asmoaiek gerogorako uztea erabaki zan. Geroago, 1866'g. urtean, Azkoiti'ko Batzarretan ori bera eskatu zuten baña berriz ere gerogorako utzi ziran asmoak.

*
* *

LENENGO GEIGARRIA

Iturriaga il eta gero, lenengo aldiz Manterola'k argitaldu zituan ipuiak, (1).

Erbiak, eta Igelak.

Abarrotsak erbiak
Ditu ikarutzen,
Eta lasterka iges
Asten dira joaten.
Anitz ikara andi
Baten ondorean,
Bein esan omen zuten
Elkarren artean:
«Ikaraz laborrian
Beti egotea,
Egia esateko
Ez da bizitzea.
Goazen emendik, goazen
Zingira batera,
Geren buruak bota
Eta itotzera.
¿Zertarako Jainkoak
Ginduen erbiak
Egin mundu onetan

Onen beldurtiak?»
Aien golpearekin
Guztiak batean
Sartu ziran igelak
Ikaraz loipean.
Ikusi zitunean
Pesta au erbiak,
«Oien parean gaituk
Soldadu aundiak»,
Esaten dute, eta
Guztiak bertatik
Irten ziran kanpora
Zingira artatik.

*Onela egiten da
Gure suertea.
Tsarragoen aldean
Zan baño ohea.*

Leoia, eta Akerra.

Tsarak eta mendiak
Beak eta goiak
Ongi ikusirika
Goiz batez leoia,
Esan zuen beregan :
«Neabilk alperrik,
»Ez diat arkituko
»Berdin gaur nik eizik.»
Zaňiak jaten asi zan
Iltzeko gosea;

Onetan aditzen du
Akerraren bea.
Gora begiratzen du
Eta du akerra
Ikusten arkaitz puntan,
Dan bezin ederra.
Nola ara leoia
Joan ez zitekean,
Kokorika jarririk
Aitzaren oñean,

(1) Ikusi: *Cancionero Basco. Serie III. 44^{g.} eta ondorengo orrialdetan.*

Asten da betik gora
 Akerrari deitzen:
 »Jatsi zaitez lenbailen,
 »Nazu ikaratzen.
 »Perill andian zaude
 »Or nere maitea,
 »Polikitso jatšiaz
 »Etorri zaitea.
 »Obe da muskilla jan
 »Emen seguruan,
 »Ezen ez elorria
 »Zu zauden lekuan.»
 —«Noiz ezkerro—akerrak

dio goitik deitzen—
 »Zu akerren perillak
 »Zaitu ikaratzen?
 »Zalameriakin ni
 »Ez naiz engaŋatzen.
 »Zu or tšit ongi zaude.
 »Ni tšit ongi emen.

*Nork itzegiten digun
 Eta zer fiñekin
 albadegu lendanik
 Bear degu jakin.*

Tsaberama, eta Arranoa.

Tsaberamak darama
 Gañean maskorra,
 Barekurkullo gisa
 Baña tšit gogorra.
 Arra bat ibiltzeko
 Bear ditu nozki,
 Nik ikusi dedanez,
 Egun bat edo bi.
 Arranoa ikusi
 Eta egun batez
 Ojuka esan omen
 Zion, diotenez:
 «Mesede bat eskatu
 Bear dizut zuri,
 Egako lezioak
 Ekaizkitzu niri.
 Ikusteko an goitik
 Dan zeru guztia,
 Illargia, izarrak
 Eta eguzkia:
 Oiek ikusi eta
 jatsitzean berontz,
 Ibilliko naiz gero
 Orrontz, eta onontz.
 Ez da izango iri
 Ez erri tšikirik
 Egan ikusi gabe
 Utziko dedanik.»

Arranoak izkuntz au
 Aditzearekin,
 Nai omen zuen bertan
 Algaraz ler egin.
 Eranzun omen zion:
 «Jainkoak airean
 Naidu ni ibiltzea,
 Zu berriz lurrean.»
 Tsaberama badago
 Bere temarekin:
 Artzen du arranoak,
 Darama berekin.
 Odeletatik gora
 Eraman ondoan,
 Asten zaio galdetzen
 Kontentu dagoan.
 Ezetz, esaten dio,
 Beldurrez beterik,
 Eta jatsi dezala,
 Arren, goi artatik.
 Orduan arranoa
 Zaio asarretzen,
 Batetan uzten dio,
 Arkaitz bat du jotzen,
 Eta izanagatik
 Guztizko gogorra
 Bere bizkar gañean
 Zeraman maskorra,

Milla puska egin zan
Arkaitza jotzean.
Arranoak goitika
Zion bitartean:

«Eskarmentatu bitez
Jende temosoak,

Buru arroak, eta
Enbidiosoak,
Ikusirik onela
Zer zaien gertatzen,
Zeren konseju onak
Ez dituzten artzen.»

Asto Leoi larruz jantzia.

Astoak leoiari
Enbidia zion,
Eta pensamentu bat
burura zitzaion.
Leoi larruz jantzirik
Mendira irten zan,
¡An sortu zuen festa
Ikustekoa zan!
Otsoak, basurdeak,
Artzak, azeriak,
Astoaren igesi
Zebiltzan guztiak.
Orra non artzai batek,
Bere etšolatik,
Zein dan ezagutzen du
Belarri ertzerik.
Artzen du makilla bat,
Badijoakio,
Golpeka bereala
Erasotzen dio.
Asitzen da astoa
Miñez arrantzaka,
Abereak dijoaz
Argana presaka,
Zergatik egin zuen

Gaisoak arrantza,
Baldin bazuen ere
Leoiaren antza.
Ikusi zutenean
Lurrean astoa
Arras elbarriturik
Makillaz gaisoa,
Leoi larru zar batez
Erdi estalia
Eta ortzen artean
Zeukala bizia,
Eztanda egin nairik
Omen ziran asi
Ikusirika noren
Zebiltzan igesi.

Zenbat asto ez dira
Munduan ikusten
Leoiaren papera
Dutenak egiten,
Eta kentzen bazaie
Larrua gañetik
Gelditzen diradenak
Arras lotzaturik?

Oriña, eta Aiena

Zangak aditu eta
Landetan oriñak
Egiten ditu iges
Bere alegiñak.
Or salto, emen salto,
Lertzen ibillirik,

Ezin arkitu zuen
Iñon estalperik.
Estutasun onetan
Zanean ikusi
Aien-pean jarri zan

Nola bait zan aiena
 Guztizko tsikia,
 Kokorika bildurik
 Zegoan guztia;
 Aren fortunarako
 Ostoak andiak
 Zeukazkien aienak
 Eta ugariak.
 Seguru zegoala
 Bereganustean
 Osto jaten asi zan
 Faza ederrean,
 Eta gure oreña
 Alderdi batetik
 Agerian jarri zan
 Uste gabetanik.
 Nola dituzten kastaz
 Eiztari tsakurrak
 Tsit zorrotzak begiak,
 Zorrotzak sudurrak,
 Usaia sentiturik

Die begiratzén,
 Ikusien dute, eta
 Bertan arrapatzen :
 Puskatu zuten oren
 Eskergabekoa,
 Jaten arizalako
 Matsaren ostoa.
 Alako mesedea
 Artu ondorean
 Eta ostorik gabe
 Aiena uztean,
 Oreñak izan zuen
 Ongi merezia,
 Tsakur aien ortzetan
 Uztea bizia.

*Len edo gero beti
 Gure Jaungoikoak
 Gaztigatzen oi ditu
 Eskergabekoak.*

Eiztaria, eta Zakurra.

Pinto erbi zakurra,
 Tsit zan eiztaria,
 Beñere ez zitzaion
 Faltatzen zauria;
 Basurdeen eizera
 Zoan bakoitzean
 Odola zeriola
 Sartzen zan etsean.
 Guztiz zartu zan Pinto,
 Eta orregatik
 Nausiak zerabillen
 Eizaren ondotik.
 Egun batez atzeman
 Zuenbasurdea,
 Baña ortzen arterik
 Joan zan aberea.
 Nausiak deitzen dio
 Ojuka, *dak, dak, dak*,
 Arrapatzen du berriz,
 Sartzen dizka ortzak.
 Nola bere aldetik

Ez zan basatia,
 Igesi joanagatik,
 Mutill beldurtia,
 Asten zaio muturka,
 Eramanik griñak,
 Eta sartzen diozka
 Bere letagiñak.
 Uzten dio zakurrak,
 Iges egiten du,
 Zauriz betea Pinto
 Guztia uzten du.
 Nagusiak arturik
 Makill bat eskuan
 Jotzen du bizkarrean,
 Jotzen du buruan.
 Pinto gaisoa dago
 Lurrean etziñik
 Negarrez deitzen: «Jauna,
 »Ez daukat indartik:
 »Adiñ andiak dakar
 »Indarren galtzea,

»Basurde ori berriz
 »Da guztiz gaztea;
 »Sei urte gutsiago
 »Baldin banituke,
 »Ori eta beste bi
 »Nik ilko nituke.
 »Oroitu bear luke
 »Nere nagusiak
 »Oraindano atzeman
 »Ditudan guztiak,
 »Il ditudala beti
 »Tsiki eta andi,
 »Eta egun batean
 »Ill nituela bi.
 »Baña gaur bakarrik da
 »Berori oroitzen
 »Lenago zein nintzan ni,
 »Ez orain zein naizen.

»¡Ongi esan nezake,
 »Ausen bai pagua!
 »¡Onen leial izana
 »Daukat nik damua!
 »¡Baña ez! gaizki diot,
 »Zakurren jabeak,
 »Ez dirade guztiak
 »Onen eskergeak!
 »Berori bezelako
 »Nagusiagatik
 »Errepañak diola
 »Sinistatzen det nik:

*»Eskergabeetatik
 »Sekula guztian,
 »Ez esperatu ezer
 »Bazaude premian.»*

Mendiak aurgiten.

Turmoiak ortik, eta
 Tsimistak emendik,
 Zeuden jende guztiak
 lkarak beterik,
 Pensatzen zuelarik
 Nork bere buruan.
 Azken juizioa
 Ote zan orduan.
 Dakazkite onetan
 Zorion berriak,
 Aurregiten daudela
 Auzoko mendiak.
 lkarak utzi eta
 Jendea zegoen
 Zerk aien sabeletik

Jaio bear zuen.
 Noiz bait badator bada
 Lasterka gizon bat,
 Jaio dala, esanaz
 Sagu tsikitso bat.

*Au da gertatzen dana
 Askotan munduan.
 Gauza miragarri bat
 Uste dan orduan.
 Urrutiko intsaurreak
 Soñuak andiak
 Egiten oi dituzte
 Izanik tsikiak.*

Aizkora, eta Kirtena.

Egurgille bat zoan
 Mendiak barrena
 Eta galdu zitzaion
 Aizkora kirtena.
 Berri bar egiteko
 Arbolai zien

Adartso bat eskatu;
 Eman nai ez zien.
 Arteak, zeña bait da
 Asko bizi naia,
 Kupiturik ematen
 Dio kirten gaia,

Ustez ezaguera
 Izango ziola
 Eta beñere gaitzik,
 Naiko ez zioia (1);
 Baña kirten berria
 Ozta zion jarri,
 Golpeka asten zaio
 Bertan arteari.
 Orduan arteari
 Ziozkan lizarrak
 Guztia larriturik
 Egin deadarrak,
 Esaten ziolarik;
 «Narratzar astoa!
 »Ez diguk gaur ik egin
 »Serbitzu gaiztoa!
 »Igandika asi dek

»Eskerrak ematen,
 »Ire astakeria
 »Ongi dek pagatzen;
 »Ala ere bakarrik
 »Pagatzen bauke,
 »Gaitz erdia besterik
 »Izango ez uke,
 »Baña, lastima dana,
 »Baso au guztia
 »Geldituko dek sarri
 »Arras ebakia.»

*Etsaiari laguntza
 Dionak ematen
 Orrelako eskerrak.
 Oi dizkik izaten.*

Artzanora, eta Otsoa.

Otsoak, zijoala
 Bein mendia gora
 Topos topo arkitu
 Zuen artzanora.
 Gelditzen dira biak
 Elkarri begira,
 Ez bata, ez besteak,
 Ez nairika jira.
 Egoteaz bakoitza
 Nekatu zanean,
 Beldurra zeukatela
 Lotsaren ordean,
 Asi ziran egiten
 Elkarri agurra,
 Lenbizia otsoa,
 Azkena zakurra.
 «Goiz abill, mutill—dio
 Otsoak esaten—,
 Ez aut nik maiz onela
 Bakarrik topatzen
 Artalde utzirik
 Mendi oik gora;

¿Zer pensamentu mot gaur
 Zaik iri gogora?»
 «Pozik esango diat,
 —Artzanorak dio—,
 Nere pensamentuak
 Deus badu balio.
 Etorri nauk ni, mutill,
 Gaur ire bidera,
 Erakeri andia
 Dala esatera,
 Beti gu ibiltzea
 Elkar persegitzen,
 Eta lepo ondotik
 Letagiñak sartzen.
 I aizen bezin mutill
 Gogorra izanik,
 Ez ioke ardiai
 Egin bear gaitzik;
 Aitor zak dala gauza
 Tsit lotsagarria
 Otsoak izatea
 Etsaitzat ardia.

(1) Manterolak ipui au argitaldu zuanen, bi neurtitz oek etztuan ipiñi, baña Iturriaga'k bai eskutiztuta utzi zuan ipuiñan.

Iretzat dituk azkoz
 Kontresta obeak
 Artz, eta katamotzak
 Eta basurdeak.
 Au egiten bauke,
 Etsairika gabe,
 Izan gindezkek biok
 Egun onen jabe.»
 «Arrazoi andia dek,
 —Dio erantzuten—,
 Eta bertatik diat
 Nik itza ematen,
 Ez dituztela ardi,
 Eta arkumeak
 Beteko berriz nere

Tripako esteak.»
 Onela itz egiñik
 Bi adiskideak
 Joan ziran segituaz
 Atzerontz bideak,
 Baña utzirik artzak
 Eta katamotzak,
 Otsoak sartzen zizten
 Ardiai ortzak.

*Maiz badirade era
 Sermoiak aditzen
 Jatorrizko grina
 Ez oi zaie uzten.*

Otsoa ta Artzanora.

Artzaiak zeukazkiten
 Mendian zepoak
 Otso gaizto andi bat
 Arrapatzekoak;
 Artzanorak zebiltzan
 Gañera or emen
 Non ta nola otsoa
 Atzemango zuten.
 Onek jaten zizkaten
 Ziran arkumeak
 Eta arras galtzera
 Zoaien artaldeak.
 Otsoak ta artzanorak
 Elkar topos topo
 Egin ondoren, daude
 Nork nori erasoko.
 Biak ziraden guztiz
 Mutil balienteak,
 Faltarika egiten
 Ez zien korajeak.
 Esaten dio otsoak :
 «Mutil, zertarako
 Zioago elkarri
 Orain erasoko?
 Obea dek guretzat
 Askozaz pakea,
 Ez burruka asi ta

Elkar puskatzea.»
 «Arrazoi dek —zakurrak
 Dio erantzuten,
 Eta modu onetan
 Dio itzegiten—:
 «Niri iduritzen zaidak
 Gauzaitsusia
 Orrela ibiltzea
 Otso indartia
 Iltzen bildots umil ta
 Kulparik gabeak,
 Ta galtzera botatzen
 Arras artaldeak.
 Badituk basoetari
 Artz ta basurdeak
 Ik dean famarentzat
 Askozaz obeak.
 Ez dituk, mutill, berdiñ
 Ire letaginak
 Arkume ikarakor
 Gaisoentzat egiñak.
 Zenbat eta etsaia
 Izan gogorrango,
 Anbat gure fama dek
 Azkoz andiago.
 Ez dik sekulan, mutill,
 Ire balentia

Ibilli bear iltzen
 Bildots ta ardiak:
 Ori dek beldurti ta
 Ergalen kontua,
 Aitortuko dek dala au
 Ezin ukatua.»
 Arrazoia zuela
 Tsoilki aitorturik
 Otsoa apartatu zan
 Artzanora gandik.
 Jakiten dute artzaiak
 Egin zan pakea,
 Ikusten dute doala
 Galtzen artaldea,
 Zeren ez dio uzten,
 Otsoak griñari,
 Jaten dizte egunean
 Bildots bat edo bi.
 Amorraturik jartzen
 Dirade gaisoak
 Saldu dituelako
 Zakur pikaroak,
 Artzen du eskuan batek
 Bere garrotea.
 Besteak makilla ta
 Besteakkatea,
 Erasotzen diote
 Guztiak batetan,
 Ez dago zer esanik
 Batere onetan;

Ain gogotika dute
 Astintzen zakurra
 Non austen diozkate anakak
 Ta bizkar ezurra.
 Otsoak ez bazuen
 Ebatsi bildotsik
 Arrazoi zan bezela
 Geiago artaldetik.
 Ez ziraden makilla
 Eta garrotea
 Puskatuko, ez ere
 Burnizko katea,
 Zakurrari gañean
 Ezur ebakitzen
 Eta gizagaiſoa
 Joka illik uzten.
 Baña otso gaiztoak
 Pakea azturik
 Eta betiko griñaz
 Arras garaiturik
 Jaio ala arkume
 Zuen arrapatzen,
 Eta artalde guztiak
 Zijoan akabatzen.

*Griña gaiztoak badira
 Gaztetandik artzen
 Bizia dan artean
 Ez dirade uzten.*

MUJIKAKO GREGORIO.

(Jarraituko da)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

(JARRAIPENA)

BESTE IPUI BATZUEK

Iru aldiz, lau aldiz edo geiagotan eskutiztu zituan Iturriaga'k bere ipuiak. Eta etzituan denak beti berdin eskutiztu; zertan edo artan aldatu zituan batzuek berriro eskutiztean. Au dala-ta, Iturriaga'k eta Manterola'k argitaldutako ipuiak ikusi ditut nik zerbaitean aldatuta; batzuek gauza gutšitan, geiagotan beste batzuek. *Belea eta Atšeria* da bereziena oen artean. Ez dago beste guziak bezela gipuzkoarren euskeraz; lapurtarren euskeraz dago. Berdingetasun ori itz batean edo bitan sartuta daukaten ipuiak alde batera utzita, ona emen berdingetasun geiena dutenak.

Belea eta Atšeria

Aritz mehe eta luze
Baten gain gainean
Bele bat ikusi dut
Gan dan egunean.
Bere mokhoan zuen
Gasnabat andia
Borda leiho batetik
Ebatsi berria;
Atšeri bat yalki zen
Oihanen artetik
Eta iragaiten zen
Aritzen azpitik;
Fite zuen gasnaren

Usaia senditu,
Eta gorat begira
Bertan zen gelditu.
Ikusi zuenean
Ain gasna andia
Ebastea zen aren
Desira guzia.
Dago aritz azpian
Gaisoa geldirik
Gasna nola ebatsi
Eziñ asmaturik.
An gorat igaiteak,
Bere artean dio,

Igaiten banauk ere
 Ez dik Deus balio:
 Zeren nik nai banuke
 Arganat gorat yoan,
 Gasna belearekin
 Yoanen duk airean;
 Zerbait bertze gauzarik
 Bear duk asmatu;
 Ba, ba oraindika
 Zaidak gogoratu.
 Ene gogoratzea
 Anitz ederra duk,
 Beleak daukan gasna
 Sarri nerea duk.
 Bertatik asten zaio
 Beleari deitzen,
 Aspaldian maitea
 Ez zaitut ikusten;
 Sinistatu nazazu,
 Zeren diot zinez,
 Pena andi bat nuen
 Ote zeunden miñez.
 Ez da denbora asko
 Guk gure etxean
 Erraten genduela
 Elkarren artean:
 Lastima izanen da
 Auzoko belea
 Orren gazte dalarik
 Gaisoa hilzea.
 Sinistatu nazazu
 Dudarika gabe
 Egaztien artean
 Zu zare errege
 Luma bezin ederra
 Badezu kantua;

Ala dezun edo ez
 Or dago kontua.
 Zeren guk ez zaitugu
 Aritu kantatzen
 Behinez zure kantua
 Ez naiz ni oroitzen.
 Aritu zuenean
 Landori ezia
 Orra nun zoratzen dan
 Belea guztia.
 Kantatzeko idiki
 Ondoren mokoa,
 Aren gasna lasterka
 Lurrera an doa.
 Atseriak irriaz
 Omen zion deitu:
 Orren kantu ederrik
 Ez dut nik aritu;
 Yinko onak dizula
 Zuri osasuna
 Zure kantu ezia,
 Zure edertasuna.
 Anitz kontent izanen
 Naiz nere aldetik,
 Sabela beterika
 Nik zure mokotik.
 Atseria an gantzen
 Bere gasnarekin
 Gelditurik belea
 Sabel utsarekin.

Landorio falsoa
Duenak sinhesten
Onelako enganoak
Ditu eramaten

Zakur biak.

Sultan, zakur ausarta
 Ta jale andia
 Zan bezin luze zetzan
 Lurrean jarria,
 Begiak armaturik
 Gurrinka egiñaz

Eta bizkitartean
 Arizter bat janaz.
 Pinto bere laguna
 Gurrinka aritzean
 Badijoa ta jartzen
 Zaio aldamenen.

Arriturik guztia
 Asten zaio esaten:
 Esker ori nausiari
 Diok gaur ematen?
 Ez aiz oroitzen zenbat
 Gaituen maitatzen?
 Nor diabruk emandik
 Iri burutara
 Ari izterra artzera
 Joatea espensara?
 Oroit ari aizela
 Zakur famatua
 Pare gabe noblea
 Eta ez katua.
 Utzizak, Sultan, utzi
 Izterra lenbailen
 Zinzilik ipintzeko
 Zegoan tokian len.
 Ez dik oraindik falta
 Tšit zati andirik,
 Ez ditek pensatuko
 Jan diokala ik.
 Katuen bati kulpa
 Ziotek botako
 Ire fama onela
 Dek ongi gordeko.
 Batere ez dio egiten
 Sultanek kasorik
 Arizterrari dio
 Ekiten gogotik.
 Mutil, utziakiok
 Bestela nausiak

Puskatuko zizkiguk
 Gaur ezur guztiak,
 Egurra jatšiko dek
 Gure bizkarrera
 Ez bagiaitzik botatzen
 Ilta ibaiera.
 Mereziko diagu
 Edozein kastigu
 Baldin bera kolera
 Ipintzen badegu.
 Emateko ainbeste
 Mezedeen eskerra
 Ostuko ion bada
 Ariaren izterra?
 Onela Pinto jaunak
 Omen zion itzegin
 Ta ara zer erantzuera
 Sultanek zion egin:
 Pinto, guztiz ederki
 Dirak ik itzegin
 Baña gelditutzen nak
 Ni duda batekin.
 Esan zak, baldin uzten
 Badet izter au nik
 Ez dek berealašen
 Artu ta jango ik?

*Beñere konsejuak
 Ez dute indarririk
 Irteten badirade
 Gaiztoen aotik.*

Errementaria ta Tšakurra.

Errementari batek,
 Kanpoan zanean
 Etše zai zeukan beti
 Tšakur bat atean.
 Egun batez lapurrak
 Atzeko aldetik
 Sartu ta ostu zuten
 Dirua kutšatik.
 Oartu zan orduan
 Errementaria

Ostu zutela kutšan
 Zan diru guztia,
 Burua galtzen du ta
 Arturik makilla
 Etše guztitik dabill
 Tšakurraren billa.
 Atorkit onontz, Turko,
 Ator onontz, dio;
 Tšakurrak bereala
 Obeditzen dio,

Eta dijoakio
 Belarriak bean,
 Burua makur eta
 Buztana anka pean.
 Turko, dio nausiak
 Zertarako aut nik?
 Ez diok etseari
 Egiten konturik?
 Sutegiko malluak
 Ez aute esnatzen,
 Sukaldeko soñuak
 Laister au ernaitzen;
 Eguardi ta arratz
 Maian ni jartzean
 An aukat falta gabe
 Tsut aldamenean.
 Ikusi gabe ago
 Nere sutegia,
 Ozta ezagutzen dek
 Ire nagusia.
 Markesen bat al aizi
 Bestela Kondea,
 Egoteko alferrik
 Ta beti asean?
 Itz oiek esan, eta
 Turkok ikustean
 Nausiaren egurra
 Zuela gañean,
 Igas egiten du, ta
 Dio urrutitik,
 Bada arkitu zuen
 Atea itsirik:
 Zer! ni baño geiago
 Al dira kondeak
 Bizitzeko alferrik
 Ta beti asean?
 Turkok au esan zion
 Ain asarratua,
 Ain kolera andian,
 Ain amorratua,
 Non ikaratu zuen
 Berenagusia
 Ipiñi ziolako
 Mutur itsusia.
 Jaiotzez—dio Turkok—

Daukat aditua
 Berekin dakarrela
 Nork bere patua.
 Tsakurrena nai dezu
 Zuri esatea?
 Ona bada: jan ta lo,
 Bestela katea.
 Ez diot, nere ustez,
 Inort̃sori eman.
 Ez orain eta ez len
 Nigatik zer esan.
 Lapurrak sartu dira
 Atzeko atetik,
 Aurrean nindaukazun,
 Zer kulpa daukat nik?
 Au da esan ziona
 Berriz tsakurrari:
 Oiek guztiak dira
 Turko, erausiak,
 Akabatu ditzagun
 Gaur gure auziak.
 Badakizu zuk dala
 Etse au nerean,
 Nai det bada bertatik
 Emendik joatea;
 On da ikus dezazun,
 Turkot̃so gaur bertan,
 Nola bizi diraden
 Beste tokietan.
 Irten zan bereala
 Tsakurra etsetik,
 Nagusia utzirik
 Diru gabetanik;
 Baña guztiz kontentu,
 Zeren, egun artan,
 Itorik uste zuen
 Gelditu an bertan.
 Turkok bere aldetik,
 Ez zuen penarik,
 Lat̃so zebillelako
 Nausi gabetanik;
 Ordea egun asko
 Igaro baño len,
 Lat̃sotasuna zer zan
 Ezagutu zuen.

Goizetik arratzera
 Kontentuz beterik,
 Zebillen arat, onat,
 Egin gabe lanik.
 Baña nola zimurtzen
 Zijoan sabela,
 Dio: ezin biziko
 Nak beti onela.
 Asten da atez ate,
 Ta etse batean
 Sartzen da barrena, ta
 Dago sukaldean;
 Jaten ematen diote,
 Eta arratzean
 Etse zai uzten dute
 Atzeko atean.
 An egon bear zuen
 Gau guztian ernai,
 Baldin makillaz joka
 Ez bazuen ill nai.
 Ikusi zuenean
 Bizi modu ura,
 Esan zuen: ez naiz ni
 Emen egon gura.
 Irten, ta sartutzen da
 Beste etse batean,
 Eutsi eta ipintzen
 Dute an katean;
 Jiraka ta biraka
 Goiz guzti-guztian
 Egun oro zebillen
 Torna burrunztian.
 Ez zitzaion iduri
 Tsit gogorra lana,
 Baña bai ikusi ta
 Ezer ezin jana;
 Batez ere linburtzen
 Zuen arikiak
 Burruntzitik botatu
 Oi zuen usaiak.
 Inolaz ezin zuen
 Bizi au eraman;
 Igese egiten du, ta
 Ez dakinora joan.
 Badabill orrontz onontz

Karrikaz karrika
 Eziñ arki dezake
 Inori etserika.
 Sartzeko egiten du
 Askotan alegiñ,
 Baña jarraitzen diote
 Erratz makillekiñ;
 Onela dabillega
 Turko, azkenean
 Gizon zar itsu batek
 Artzen du etsean.
 Nausia asten zaio
 Festa asko egiten,
 Tsutika ipiñi, ta
 Dantzan erakusten.
 Tsakurra eroturik
 Zegoan guztia
 Topatu zualako
 Alako nausia.
 Nekeak ekarten du
 Jateko gogoa,
 Arratsean gose zan
 Tsit Turko gaisoa;
 Gosea kendutzeko
 Aren afaria
 Izan zan arto zaiez
 Egindako ogia.
 Usai egin ta Turko
 Zijoan atzera,
 Itsuak deitzen zion:
 Atorkit onera;
 Turkok ikusi zuen
 Zabalik atea,
 Indarka autsi nairik
 Asten da katea;
 Baña itsuak zeukan
 Gogorki loturik,
 Ez zan inolaz ere
 Igese joaterik.
 Makil joka itsuak
 Zuen elbarritu,
 Intziriaz gaisoa
 Antsen zan gelditu
 Esaten zuelarik
 Bere barrenean:

Ez banintzan kontentu
 Lenengo etsean,
 Gosez ill bearko det
 Eta makil pean.
 Itsu zakur iltzalle
 Madarikatua,
 Ire eskuetan dek
 Gaur nere patua;
 Ongi gertatu zaidak,
 Izanik tsakurra,
 Nere nausi onentzat
 Ninduan makurra.

*Ikus bezate nigan
 Nere antzekoak,
 Zer azken pin daukaten
 Ni bezelakoak,
 Sinisturik tsakurren
 Zori ona dala
 Izatea etsean
 Beti sei leiala.*

Euliak eta eztia.

Agirian badago,
 Berekin eztiak
 Bereala an ditu
 Millaka euliak.
 Jaten asitzen dira
 Ain nabarbendurik
 Non gelditu oi dira
 Preso onetatik.
 Au berau gertatzen da,
 Naiz izan guria,
 Ori aberetsoen
 Itsumen andia.
 Laster galdu oi dute
 Gaisoak bizia
 Batetan iritsi naiz
 Janari guztia.
 Au egiten balute
 Euliak bakarrik
 Ez litzake kristabak

Zer izan penarik;
 Baña gizonak ere
 Abereen gisa,
 Begiak itsuturik
 Munduan gabiltza,
 Janean edanean
 Osasuna galtzen
 Gelegi biziz beti
 Bizia laburtzen.
 Eskarmenta gaitezen
 Eulien buruan,
 Lezioak artuaz
 Aldegun moduan.

*Luzaro eta ongi
 Nai badegu bizi
 Gaztetandik beagu
 Sensuz ondo jantzi.*

BIGARREN GEIGARRIA

VIRGILIO'REN I'GO EGLOGA

(Iturriaga'k euskeratua)

ARTZAI KOPLAK

Melibeo.

Titiro, zu or zaude,
Faza ederrean,
Luze luze etziñik
Pago itzalean:
Tširola jo ta kanta,
Or zaude zalanzan,
Amarilis maitea
Noiz etorriko dan;
Gu berriz emen goaz
Erritik igesi,
Etšea eta lurrak
An ditugu utzi;
Gu negarrez gabiltza,
Zuk ortše jarririk,
Ez dezu Amarilis
Alabatu baizik.

Titiro.

Melibeo, bizi naiz
Deskansu onetan
Zeren bizi modu au
Jainkoak dit eman;
Oni zor diot emen
Tširola jotzea,
Eta nere idiak
Landan bazkatzea.
Bein baño geiagotan
Onen aldareak
Ikusiko dituzte
Nere arkumeak.

Melibeo.

Ez dizut nik, Titiro,
Enbidirik artzen,

Baña esango dizut
Zerk nauen arritzen;
Da zu or ikustek
Deskansu orretan
Penak diradenean
Bazter guztietan.
Ona ni emen eriz
Ezin ibillirik,
Nola nuan auntz oiek
Aurrean arturik;
Ikusten dan bezela
Oietatikan bat
Butzaka ta bultzaka.
Doi doia daramat;
Gaišorrek or suarri
Gogorren gañean
Bi ume egin dizkit
Urritzen artean.
Badakizu iraungo
Badu artaldeak,
Esperantza guztia
Dirala umeak.
Zori gaizto au, narra
Izan ez banintzan,
Aditzera emandit
Zeruak askotan,
Ain lazter artelaza
Tšimistakin joaz,
Ain laster beltzurrari
Kanta-arazoaz.
Baña orain, Titiro,
Zorionekoa,
Esan zadazu zein dan
Zure Jaungoikoa.

Titiro.

Bildotsak eramaten
 Ditugun erria
 Uste nuen nar onek
 Zala ain andia,
 Non izan zitekean
 Zanik andiena,
 Nola dan gaur Erroma
 Deitzen diotena;
 Baña ikusi nuen
 Au aren aldean
 Dala ardia dana
 Bildotsen artean,
 Edo tsakurkumeak
 Jaio diranean,
 Ama oi dan bezala
 Oien saietsean.

Melibeo.

Baña galde beaizut,
 Titiro, esazu,
 Zerk Erroma alderontz
 Eraman zaitu zu?

Titiro.

Ni Erroma alderontz,
 Arturik makilla,
 Joan nintzan, Melibeo,
 Libertade billa;
 Baña libertadea
 Nueneko izan,
 Bizar-zuria eta
 buru soilla nintzan.
 Amarilis maitea
 Nuen emaztea,
 Bada orduko galdu
 Nuen Galatea;
 Eta aitortu beat,
 Amarilis gabe,
 Ez nintzala izango
 Gaur ni nere jabe;
 Zergatik Galatea
 Nuen bitartean,
 Beñere ez nuen nik
 Ardit bat etsean;

Eramana-gatika
 Errira guria,
 Gazta freskoa eta
 Arkume lodia,
 Beti biurtzen nintzan,
 Bear dezu jakin,
 Gauza asko saldu eta
 Bi esku utsakin.

Melibeo.

Arriturik Titiro
 Nengoan ni, zeren
 Beti Jaunari deika
 Tristeturik zeunden;
 Arritua norentzat
 Sagarrak eldurik
 Ote zeuden arbolan
 Bildu gabetanik.
 Orain konturatzen naiz
 Zergatika zeuden,
 Zergatika Titiro
 Emen ez zegoen.
 Titiro zuri deika
 Zeuden iturriak,
 Zuri deika piñuak,
 Eta elorriak.

Titiro.

Zer nai zenduen bada
 Emen egin nezan,
 Nere libertadea
 Ezin nuen izan;
 Ez nuen nik ikusten
 Emen Jaungoikorik
 Deseatzen nuena
 Emango ziranik.
 Erroman, Melibeo,
 Nuen nik arkitu
 Galai gazte bat zeñak
 Ninduen aditu.
 Oniše oi diot nik
 Eskaintzen illean
 Arkume bat gizona
 Bere aldarean;
 Onetšek esan ziran

Lenbizian niri,
Egin nion orduan
Otoiza berari,
Zoaz len bezalaſe
Idi uztartzera
Eta zure zezenak
Landan bazkatzera.

Melibeo.

Orrela zartze ona,
Titiro, daukazu,
Gelditu bazerade
Lur oien jabe zu.
Arria era iya
Ugari izanik,
Larre ederrik asko
Badezu oraindik.
Ez ditu erituko
Belar berrituak
Artaldean dituzun
Ardi azundua;
Ez ere kutsatuko
Kanpoko ardiak
Askotan iduki oi
Duten ezkabiak;
Bein eta berriz zera
Zorionekoa,
Emen artuko dezu
Zuk aize freskoa
iturri ta erreka
Oientſen artean,
Luze luze etziñik
Pago itzalean;
Auzoan zariketan
Dabiltzan erleak
Goizetik arratsera
Tſupatzen loreak,
Ekarriko dizute
Burrumbaz gogoa,
Titiro, egiteko,
Nai badezu, loa
Adituaz kantari,
Lo jarri artean,
Unaia arkaitzetan
Ostoa biltzean,

Eta usoak berriz
Urrunga egiñez
Eta usa tortolak
Pagoan negarrez.

Titiro.

Lenago ikusiko
Dirade oriñak;
Bazkatzen dabizala
Airean ariñak,
Eta lenago berriz
Igeri lurrean
Arraiak, itsasoa
Utzi ondorean,
Ikusiko dan baño
Nere memoria
Aztutzen galai gazte
Aren arpegia,

Melibeo

Bitartean, Titiro,
Gu ementſen goaz,
Nora ez dakigula,
Gure auntzak joaz.
Batzuek artu degu
Egoa aldera,
Eta beste batzuek
Berriz ifarrera,
Esperantzarik gabe
Sekula guztian
Lenbezala arkitzeko
Gu geren errian,
Abereak bazkatzen,
Itaitzen garia,
Errirako egiten
Gazta ta guria.
Gaur soldadu gogorrak,
Kupidarik gabe,
Dira gure tſaola
Eta landen jabe.
Orra zer diran gerrak
Elkarren artean,
Orra zer dan gizona
Pakea galtzean.
Zoaz orain, Titiro

Gari ereitera,
 Sagarrak tšertatu ta
 Matsak podatzera.
 Guazen, guazen, aurrera
 Auntz erdi berriak,
 Len zori onekoak,
 Gaur kupigarriak,
 Ez zaituztet geiago
 Erriko aitzetan
 Saltoka ikusiko
 Nere egunetan.
 Ez naiz berriz egongo
 Zuen zai kantatzen,
 Ikusiaz maite ok
 Tšarpola bazkatzen.

Titiro.

Melibeo nerekin
 Gaurko arratsean
 Deskantsatuko zera
 Belarren gañean.
 Baditut sagar umo,
 Gaztaña gozuak,
 Gazta eta guria
 Gaur egindakoak;
 Begira, tšaoletan
 Agertzen da kea,
 Mendiak egiten du
 Itzala luzea.

MUJIKAKO GREGORIO.

(Jarraituko da)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

(JARRAIPENA)

VIRGILIO'REN III'G. EGLOGA

(Iturriaga'k euskeratua.)

KOPLARIEN TEMA PALEMON JUEZ DUTELA

Menalka.

Dametas, oriše bai
Dala artaldea!
Melibeo edo nor
Dik orrek jabea?

Dametas.

Ez dik ez Melibeo,
Baizikan Egonek
Eman zidak zaitzeko
Tšit kontuz neronek.

Menalka.

Esku onetan zaude
Guztiz artaldea,
Tšit buru onekoa
Da zure jabea;
Neeraren ondotik
Or dabil gaategun,
Enbidia duela
Ongi da ezagun;
Beldur da ez datorren
Onera Neera,

Nerekin itzalean
Emen jostatzerā:
Bitartean, Dametas,
Ardi errapeak
Ez dik perill lerdikan
Geiegiz esneak;
Beti jaizten ari aiz
Eta arkumeak
Ezur uts biurturik
Zeauzkak goseak.

Dametas.

Polikitšo, Menalka,
Beazu itzeġin,
Badakigu guk zer dan
Gertatu zurekin:
Badakigu nola zu
Lengo egunean
Akerrak bazterrerontz
Or begiratzean,
Eta aitzpean Ninfak
Zeudenean berriz
Algaraka eztanda
Egin nairik irritz...

Menalka.

Ori zan nik Mikonen
Matsak podatzean,
Eta aren sagarren
Adarrak moiztean.

Dametas.

Edo onako emen
Pago itzalean
Dafniden tiruztai ta
Tširola austean;
Norbaitek gazte oni
Ziozkalako eman,
I lertzeko zorian
Menalka egoan,
Eta gaiztakeri au
Ez bauen egiñ,
Ilko inzan segurki:
Ainbeste uen miñ.

Menalka.

Zer ez dute egingo
Gurekinnausiak,
Ausartatzen badira
Onetara seiak?
Neronek ikusi aut
Damonen auntz bat, nik
Ebasten abillela
Lazoa jarririk,
Bitartean Lisika,
Lertzeko zorian,
Zangaka ari uen
Alegin guztian,
Eta ni berriz emen
Nere aldetika
Ojuka neagoan
Titirori deika,
Atoz, atoz. Titiro,
Ara non djoan,
Eta i kirikoka
Gorderik egoan,
Ezpata belar aien
Atzean jarririk,
Lotsa baño beldurra
Geiago izanik.

Dametas.

Auntza nerea uen,
Jakin beardek ik,
Kantan eta tširolan
Damon garaiturik:
Aitortzen dik Damonek
Au egia dala,
Baña esan dik ezin
Emango dirala.

Menalka.

Kantan eta tširolan
Ik Damon garaitu?
Ik tširolik deanik
Ez diat aditu.
Gari lasto batekin
Ez intzan ibiltzen
Marrangaz jendeari
Iges eragiten?

Dametas.

Nai dek bada jokatu
Bi gauza oietan?
Ifiñiko diat nik
Bei gazte bat teman,
Bi tšekor zeaukatzik
Bere errapean,
Eta bi bider jaizten
Diat egunean:
Esan bear dek orain
Jakin dezadan nik,
Zer ifiñiko dean
Ik ire aldetik.

Menalka.

Aita ta oazama
Dizkiat etsean,
Ez diat nik eskurik
Gure artaldean,
Bi bider gutšienaz
Oi dizkitek biak
Kontatzen egunean
Auntz eta ardiak.
Baña aizen ezkeroz

Burutik maingutu
 Artaraño, non nai dek
 Nerekin jokatu,
 Erratillu eder bat
 EtSean badiat,
 Eta nere aldetik
 Ifiñiko diat.
 Aitortuko dek seurki
 Ura ikustean,
 Asko balio duela
 Beiaren aldean;
 Alzimedon andiak
 Egindakoa dek,
 Beste alakorika
 Ik ikusi ez dek.
 Aien luze eder bat
 Mats-mordo beltzakin
 Zeaukak inguruan
 Untzen ostoaikin,
 Erdi erdian berriz
 Konon-en it̃sura,
 Eta ez nak oroitzen
 Nor dan beste ura...
 Nork zuen lurra neurzen
 Lenen erakutsi?
 Nork garia noiz erain
 Eta noiz ebaki?
 Ez diat oraindika
 Aora eraman,
 Mokanesan bildurik
 Zeaukadat kut̃san.

Dametas.

Nik ere badizkiat
 Beste bi t̃sit̃ fiñak,
 Alzimedon orret̃sek
 Berorrek egiñak;
 Molorrika ederrak
 Beren kirtenetan
 Zeaukazkiteak biak
 Asko t̃sibistetan.
 An zeagok Orfeo
 Erdian jarriarik
 Jarraitzen diotela
 Arbolak atzetik.

Ez dizkiat oraindik
 Eskuetan artu,
 Bein nituen ezkeroz
 Nere kut̃san sartu.
 Baña ikusten bada
 Nere bei gaztea,
 Ez dik ezerk balio
 Aotan artzea.

Menalka.

Ez dek iges egingo,
 Joango nak nora nai,
 Zergatik iretzat ni
 Non nai beti nak gai.
 Adizak... ¿baña zein da
 Onontz datorrena?
 Palemon: orĩse dek
 Juezik onena.
 Erakutsiko diat
 Nik orain nolatan
 Gizon prestu artean
 Itzegin bear dan.

Dametas.

Asi ari nai badek,
 Ez nakikaratzen,
 Nik ez diat zankorik
 Atzera botatzen.
 Enzun zazu Palemon
 Zuk arretarekin,
 Ez degu egin tema
 Gauza gut̃sirekin.

Palemon.

Asi zaitezte bada
 Enzun dezadan nik,
 Soro eder onetan
 Biak eseririk.
 Orain belar berria
 Asi da jaiotzen,
 Orain daude arbolak
 Lorea botatzen,
 Orain ostoz betetzen
 Dirade mendiak,
 Orain guztia pizten

Du uda berriak.
 Asi zaitez Dametas
 Kantatzen aurrena,
 Gero Menalkak beau
 Kantatu urrena.
 Koplarien anparo
 Dira Musandreak
 Pozten ditu aldizka
 Koplak botatzeak.

Dametas.

Aditu Musandreak,
 Jaungoikoa gandik
 Nere koplak botatzen
 Asi bear det nik.
 Diot bada arkitzen
 Da mundu onetan
 Gure Jaungoiko ona
 Leku guztietan;
 Ematen oi du lurrak
 Ark naita frutua,
 Eta ark berak dauka
 Kopl-oin kontua.

Menalka.

Ni ere maitatzen nau
 Nere Jaungoikoak,
 Baditut erregalo
 Ark egindakoak,
 Moredin ederra ta
 Erramu berdea,
 Ezin arki diteke
 Emaitz bat ohea.

Dametas.

Galateak, dalako
 Neskat̃a ariña,
 Sagar bat tira eta
 Eman ziran miña;
 Zaziketara iges
 Laster joanagatik,
 Nai zuen ikus nezan
 Gorde baño len nik.

Menalka.

Nik Amintas ederra
 Det asko maitatzen,
 Baña orrelakorik
 Ez oi dit egiten:
 Aiñ maiz etortzezat non
 Tšakurrak oi duten
 Delia bezin ongi
 Ura ezagutzen.

Dametas.

Agiri da emendik
 Arako an aitza,
 Nere maitiarentzat
 An daukat emaitza.
 Joan dan egun batean
 An ikusi det nik
 Uso bat arraultzakin
 Kabia egiñik.

Menalka.

Nik bialdu diozkat
 Nere maiteari,
 Basoantopaturik,
 Sagar umotso bi;
 Bata eta bestea
 Ziran ain oriak,
 Non urrezko sagarrak
 Ziruditen biak.
 Beste bi an daukatzit
 Arbolan zinzilik
 Bialtzeko berari
 Ongi umoturik.

Dametas.

Zer itz eder ez dizkit
 Esan Galateak!
 ¡A! eraman balitza
 Zerura aizeak!

Menalka.

¿Zer zait niri Amintas
 Zuk nai izatea,
 Mendian bazabiltza

Utzirik sarea,
Eta zu basurdetan
Zabiltzan artean
Bakarrik banaukazu
Sareen aldean?

Dametas.

Nere egunak dira
Egun, Galatea.
Naiko nuke Filida
Niri bialtzea,
Ofrenda egunean
Berriz, Galatea,
Naiko nuke zerori
Onontz etortzea.

Menalka.

Iñork baño geiago
Maite det Filida,
Nigmatika negarrez
Joan zana ori da,
Adio nere ederra
Esan ziranean,
Eskua estuturik
Emendik joatean.

Dametas.

Zer gauza tristea dan
Otsoa artegian,
Gariak itaitzean
Ujola zelaian,
Arbola gazteentzat
Egoa aizea,
Neretzat Amarilis
Mutšin egotea.

Menalka.

Arratsean erortzen
Dan euri lanbroa
Lur ereiñentzat oi da
Onenetakoa;
Titia utzi duten
Auntzentzat da berriz
Kaudanaren muskilla
Bazka ona anitz;

Azunduta ardiak,
Eta nik maite ditut
Amintasen deiak.

Dametas.

Nere koplak gustatzen
Zaizka Polioni,
Gizentzen daukat t̄sal bat
Eskaintzeko oni.

Menalka.

Polion bera ere
Da t̄sit koplaria,
Onentzat bazkatzen det
Zezen bat lodia;
Jotzera saiatzen da
Jasoaz adarra,
Eta maiz zabalduaz
Oñakin ondarra.

Dametas.

Polion, zu maitatzen
Zaituen guztia
Dijoa egitera
Non nai zure naia,
Emandizazutela
Arkaitzak eztua
Eta basokolarrak
Berriz madaria.

Menalka.

Entzuteko ire antza
Duten koplariak
Beaizkik batek izan
Asto belarriak,
Uztardizala onek
Azeri okerrak,
Eta jatzi ditzala
Nai badu akerrak.

Dametas.

Marrubi eta lore
Biltzalle gaztea,
Kontu, belar azpian

Ordago sugea:
 Zoaz ortik igesi
 Lasterka gaiñoa,
 Sar ez dizazun arren
 Oñetik mistoa.

Menalka.

Ez joan ardiak arren
 Ibai bazterrera,
 Erori ez zaitezen
 Andika urera;
 Begira non datorren
 Lasterka aria,
 Burutik oñetara
 Osoro bustia.

Dametas.

Ardi oiek, Titiro,
 Ibai basterretik
 Atzeraazo itzak
 Doakabetanik,
 Nik neronek errekan
 Edo iturrian,
 Garbituko dizkiat
 Nai dedan guztian.

Menalka.

Ekarri itzazute,
 Mutillak, etñera
 Ardi oiek larretik
 Laster itzalera;
 Errapeak baditu
 Beroak idortzen,
 Alferrika ariko
 Gaituk aiek jaizten.

Dametas.

Orren argala dabil
 Zezena larrean
 Triparaño estaltzen
 Duen belarrean;
 Zezena ta nausia,
 Daduzkatzi biak
 Amorearen miñak
 Galdurik guztiak.

Menalka.

Ezin esango det nik
 Nere arkumeak
 Daukatziela beintzat
 Argal amoreak;
 Ezur uts egiñika
 Emandit gogoak
 Ifiñi dizkidala
 Niri begizkoak.

Dametas.

Esan zadak ik non da
 Munduan lekua
 Sei kana bakarrika
 Duena zerua;
 Au esaten badirak
 Segurki nik beintzat
 ldukiko aut beti
 Nere Jaungoikotzat.

Menalka.

Esak, ¿non dira arros
 Eta azuzenak
 Erregeen izenak
 Sortzez dituztenak?;
 Eranzuten badirak
 Duda gabetanik,
 Filida izango dek
 Iretzat bakarrik.

Palemon.

Ez nezake nik beintzat
 Jaunak,erabaki,
 Zeñek kopletan egin
 Dezuten obeki;
 Bataketa besteak
 Dezute merezi
 Bei gazte eder ura,
 Dedanez ikusi.
 Orobat merezi du
 Beldur dan guztiak
 Engañatu ez dezan
 Amore eztiak,
 Eta ez gutsiago
 Amoreen miñak

Progatua daukanak
Diralā samiñak.
It̄si, it̄si, mutillak,

Atakidak it̄si
Soroak edan ditek
Gaur urikan aski.

VIRGILIO'REN 1'GO EGLOGA

(Miangolarra'k euskeratua).

MELIBE. Titire, zu pagope zabalían etzunik t̄silibitutsuaz artzainsoñu-
etan diarduzu.

Guk it̄si bear doguz Aberriko lur maitegarriak: gu bagoaz
erbesteurantz; eta zu, Titire, zeu re Amarilis ederraren izena-
gaz beresiak durundiz betetean, kerizpean, panparroi za-
gozkit.

TITIRE. ¡O Melibe! Jainkoak emon deustaz etzaldiok: bada beti eu-
kot nik a Jainkotzat; aren elizmaia (altarea) sarritan bustiko
dau gure artegietako (redil) bildots samurraren odolak.

Berak emon deustaz dakutsunez (como ves) neure giberrien-
tzat (ganado lanar) lartegi zabal onek, eta gogora iatordazan
soñurik gozoenak t̄sistuaz io alizatia.

MELIBE. Ez dotzut ondamurik (envidia); baña arriturik nauka zuri
gauzak arira aña etorribearrak, besteontzat an latzak izanik.
Emen noa neu-be, urrint̄sura ta makalusainea, aunts al-
driaren (montón) ondorik, eta urrastegi sarratu orretan au-
met̄su bi eginda-aurrerako landarea-arriganean it̄si dituan
auntzt̄su au, nekez daroatala.

Sarritan, adi egon bagiña, argitaldu euskuen ondamendi au,
t̄simistaz erreniko arteak, eta ostro barruputz zar ganetik
aiuka genduan adu-t̄sarreko belat̄singeak (corneja).

Baña esaidazu, Titire, nor dau zure Jainko ori.

TITIRE. Erroma deituten deuten Uria, nik gizajo onek, usteneban
Melibe, zala, guk artzainok sarritan errotik-arako bildos-
t̄suak salgei daroaguzan, urit̄su onen (Mantua) irudikoa. Era
berean, artzañora-kumetatik artzañorak (perro de pastor),
aumet̄suetatik euroen amak legez, gauza t̄sikietatik andiak
susmauten ninduzan.

Baña Uri onek beste urien aldamenean gora jasota dauko burua, mendiko tantai luzeak jasoten direan legez mimen makurren artean.

MELIBE. ¿Eta nundik nora zuri Erroma ikusteko zio añ egoki ori?

TITIRE. ¡Azkatasuna! eta jarit̃si neban, ondo nekez, da bizarra keutsean, zurituta iausten iatanla baño ez bazan-be.

Jarit̃si neban, bai, azkenean, urte luzeren ondorik, Galateak (nombre de pastora) it̃sita, Amarilisen mendepeko nengoala. Bada, egia esan bear dot, Galateana nintzan eretian, eneukan, ez, azkatasun-asmorik, ez diru-zaletasunik.

Asko izanarren nire larretatik elizmaietarako eskiniten zirean bildotsak eta mamintsuak Uri esker-gaiztokorako egiñiko gaztaiak, ezeusten inoiz-be larregirik astunduten eskua, et̃se-runtz nekarrezan laukoak.

MELIBE. Orregatik miraritu ninduan Galateak, zeruruntz deadarrez iarduala, samintasun betean, zugaztian eukan arnariari (fruto) jaramonik egin bage. Titire, beren maitea aldentuta egoan emendik: zeuri deiaz zeunkazan emen, Titire, pinu, iturri, ta abet̃su gustiak.

TITIRE. Zer besterik egin neikean? Eneukan bestela arrotsen buztarpetik urteterik, ez bertan-lango laguntasunik.

Bertan, Melibe, ikusi neban arako mutil donea, zeñentzat gure baselizat̃suak (iglesia pequeña de bosque, ermita) ke gozoz illaro inguratuten direan. Berak lenengo lenengo erantzun eustana, zan: Ia, gazteak! basoratu zeuron beiak, bus-tartu idiak, eta bizi zaiteze, nai lege, zeuron lurretan.

MELIBE. Zori-onekoa, zu, zeure lurren jabe zarean, agurat̃su ori.

Naiko dozuz lartegiok, arritsuak ba-dira be, eta zingireak (pantano) ii lupetsuaz kalte egin baleioe-be. Ez deutse gat̃sik emen egingo bedar ezezegunak kume barrit̃suakaz dagozan ardiari: ez-iake nastauko ausokoen izurri (peste) galgarria.

Zorionekua, bai, zu, benetan, aguret̃sua. Emen, iaio zineaneko errekat̃su ta iturri ertzeetan, artuko dozu kerizpetan ipar-aizea. Sarritan artuko zaitu lo gozoak, orko mugarritik beste aldetiko landeetan, lorarik lora, egaz oi dabilzan erle esti-egillearen burrundira.

Emen arkaitzpean abestuko (cantar) dau, egurgilleak, zure

pago-oso maiteak urruka dagozan eretian, eta iarduko deuto uluketa samurrari, zugar (olmo) gallurretik, tortollo padarrak.

TITIRE. Lenago basauntz anka-ariñak ase izango dira, zerupe odaiertzean (horizonte), eta botako dituz it̄sasoak ondartzara bere arrañak; lenago partotarrak edango dau Araringo ugayotsean (manantial, *Arana-Goiri*), eta germanitarrak Tigriskoan, aldatuten dituezala biak alkar euron ur-odiak (cauce), nire biots barrutik īsuriko daun baño gazte orren irudiak.

MELIBE. Gu barriz, geure Aberritik ioan bearko gara, edo Afrikeko lur egarritsuetara, edo Escitira, nai kretako uriol (corriente) andikoen ibai ertzeetara, nai lurbira (mundo) guztirik bastertuta dagoan Britaniko izarora.

¡Ai ene ta ni! Biurtuko ete naz, garibatze asko igarota gero baño izango ezpadot-be, neure lastozko t̄sabola kutuna ikustera!

¿Gudari deungeak bear ditu gure lekuok? arrotzak, onek gari-solo ederrok.....?

Ara emen, nekazari errukarrieri gudeak ekarririko saria! ara, zertara etorri direan gure lan ta izerdiok.

Eztitu zuk orretarako, Melibe, madarilandarak: tolestu matzaienak (sarmientos).

Agur egiten deutsuet, bai, ¡agur! nigaz orain arte zori onean bizi izan ziñean auntzt̄suak..... Ez deutsuek aurrerantzean zainduko, lezaren baten etzunda, at̄seetatik gora esegita zabilzela.

Ez ditut eresi geiago abestuko; ezta zuek bere etzase aurrerantzean ase izango intzurri mingotzez, ni zaintzat naukesuela.

TITIRE. Nai izanik, t̄sabolán gaba nigaz igaro ziñai. Sagar umauak, eta gaztaña erreak daukaguz, eta gaztaia ugari.

Gaba dakar, eta yausten dagoz mendi tontorretatik illunabarrereko kerizpe luzeenak.

MUJIKAKO GREGORIO.

(*Jarraituko da*)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

(JARRAIPENA)

VIRGILIO'REN III'G. EGLOGA

(Miangolarra'k euskeratua).

MENALKA ¿Dametas, norena dozu ardi taldea? ¿Melibena?

DAMETAS ¡Ezta! Egonena baño: oraintsu it̃si deust, zaintzeko, Egonek.

MENALKA ¡Artalde errukarria! Or dabil bere jaubea, neera bigundu eziñean, ¡larri! bera baño maiteago ez ete naun; da bitartean, ordurik ordu, birritan eratziten ditu morroi onek iño-ren ardiak, it̃siten dituzala amak indarga, eta bildost̃suak mirriztuta, esne barik.

DAMETAS Ago ĩsilik, miin luze ori. Eu be, bayakiak nor azan, eta nun zer egin uan, akerrak ziar begira eunkazala, eta lezako lamiñat̃suak barreka, eure gaiztakeriari.

MENALKA Ziñistuko duat, Mikoniseneko zugastia ta mastiko zepat̃su (?) barriak ebaiten ikusi nenduenean.

DAMETAS Edo ikusi enduenean Dafniren arkua (?) ta geziak (flechas) zatituten pagadi zarrean, orduan-be erretan engoala i, zital ori, mutill a saritu ebelako, eta orrelango zitalkerien bat egin ez ba-endu, ondamuz-be illgo intzan.

MENALKA ¿Zerizango ez dira ugazabak, onelangoak izanik morroi lapurrok?.....

¿Enuan nik ikusi, lotsagalduko zar ori, artaldetik Damoneri ostutun aaria, eta orretarako erabilli uasan ioan-etorriak, totopintot̃su (el perro) ausika luzaro uala? Eta..... ¿nora ioak

ori? ¡Zaindu, Titire, ardiak! dearrez niarduala, i kañaberadian eskutaintzan.

DAMETAS ¿Eta zer dala-ta ezeustan emon bear, t̄situa iotez soñuketa auzian irabazi neutsan aaria? Ekik (sabe, *imp.*) nirea zala aaria, Damonek-be ezeustan ukatzen «ezin emon ebalá» ba-karrik iñoan.

MENALKA ¿Zeer..... ik t̄sistu iotez soñuketa auzian irabazi eutsala? ¿Izan dok, ba, ik iñoz, gauza dan t̄sisturik? ¿Etzaz i, olozko (de avena) zer bategaz, soñu gozagak daiozala, bideak be-tean ibiltzen intzana?.....

DAMETAS Ator, nitzako al-ba-az i-be, eta emen izango gozak ezaun, nor garean nor.

Nik ipiñiko aut irabazi-saritzat, t̄salt̄su bi errapeko dituan beint̄se, biz egunaro erazten iakala. Ezaik ik, zer ipiniko uan bardiñean.

MENALKA Artaldekorik ezin zuzendu neuskik; aita ta ugezama zorrotza daukadaz et̄sean, eta egunean egunean bi aldiz zenbatuten deuste, ugezamak barriz, aumetaraño.

Baña daukadaz (zoratu egin iak eta) Alcimedo zerutarrak pago zulez egiñiko edontziak, eta ipiñiko duataz beint̄sen ordean.

¡Gauza ederragorik!..... Matsayena (la vid), mordat̄suak din-dilizean, da untzorri (yedra) landuz apainduriko azalean; ager dituez irudi bi, bata Konon, da bestea, irakasi ebana ludi (el mundo) gustia zelan neurtu, eta noz dagozkien lur-giñari solo-arloetarako arorik onenak. Ez ditut (edontziak) iñoz muturrean ezarri, ze gordeta daukadaz.

DAMETAS Baukadaz neu-pe Alzimedonek landuriko edontziak; azalean ager ditue Orfeo eresilaria soñuketan da bereziak jarrai. Baña edontziok beint̄sen ordezko, gizona, eztira ezer.

MENALKA Ezeik, ba, at̄sakiakaz, igesbiderik asmau, zuzenduko aut nai uana ta. Emen dator Palemon-be, beonek emon daigula erabagia; lazter kenduko duataz arrokeriok.

DAMETAS Enaz ni iñoren bildur, esanari nagoko ta asi noz gura.

Zu, Palemon ausoko, adi zakiguz, erabagia artez emoteko.

PALEMON Tira ba, eutsiyosue arloari, bein iarririk oparo bedartza leunean.

Oraint̄se dakuskus, batez be, iñozko ederren, esne esnetan,

berezi-larrok. Asi zaite, Dametas; zuk gero, Menalka, aldizka biok: Pindoko Maitagarriak (las musas?) opa dituez aldiz aldiz esan oi direan eresiak.

DAMETAS *Jaungoikuaren izenean, Maitagarriak;* Jaungoikuaren esku-mendean dagoz gauza gustiak; berak sortarazi daroaz lurreko emantzak (los frutos) eta dauko nire neurtitzen arduria.

MENALKA Ni be Apolok maite nau; Apolo da nire irakaslaria, eta sarritan eskiniten deusadaz usaiñ-gozoko lora-t̃sortak eta eriñots-eskumenak.

DAMETAS Sagar bat iaurti deust Galateak, eta boa ariñ zariketara (á los sauces), baña nai dau, lenago ikusi dain, kukuka estalian (en el escondite).

MENALKA Aurrez aurre da edonun ager iat niri Amintas neure lagun kutuna; Delia baño obeto dazane (conocen) ia gure t̃sa-kurrak.

DAMETAS Oparia berarizkoa nagoko eroateko neure maitiari, dakidanez nun dauken abia pago-usoak.

MENALKA Amar irasagar (membrillos) basoan arturiko, eroan deusadaz nik neure lagunari; biaramonean bialtzeko nagoko beste ainbeste.

DAMETAS ¡O! Zeinbat bidar eta zelango itz eztiakaz (dulces) belarrietan kilikili egiten deustan niri Galateak, Jainkoak bete daiozala darabiltzan asmoak.

MENALKA ¿Zer dago asmo utzakaz, laztan nozula ta, e Amintas, zu eizean (en la caza) basurdeari jarrai zabilzan eretian, ni bare bare (tranquilamente) seure-zain banago?.....

DAMETAS Neure iaiotegunak dira, Jola, ta bialdu naizu Filida; gari batzeetan, bint̃se erailtean, zeu-be etorri.

MENALKA Filida neuk dot gustien artean maitiena; baninoala, negarra zerion, eta alako agur luze ederra egiñ eustan berak, Jola.

DAMETAS Otsoa artegietan kaltegarri; gari-zori soloetan iñetazia, lora-dun zugatzetan aize-zirimolaa, ta nire biotzean Amirilisen asarrea.

MENALKA Lurrari, ernamiñean, euria dagoko (le es conveniente); aumet̃sueri gurb̃it̃sa, auntzeri zarikea; da niri, neure Amintas kutuna.

- DAMETAS Maite ditu Polionek nire artzain-eresiak; gordeiosue beintse, Maitagarriak.
- MENALKA Neurtitz ederragoetan ari da Polion; gorde iosue azterka auts asko eregi daroan zekor adarkaria.
- DAMETAS Zu, Polion, maite zaitunak, egun eztiak dirauzala; sasietan giñoan artu daizala bedar onak.
- MENALKA Babiori gorroto eztautzanak, eder izan beiz Mebioren neurtitzak; azeriak buztarrian ezarri deizala, etaeratz esnea akerrari.
- DAMETAS Alde emetik, motetako lorak eta mallukiak batzen zabilzen, ene umeak; sugea azpian estali dago.
- MENALKA Ez itši alde egiten, ardieri; errekeak egalak labanak ditu; orra nun, bere ule-matazak astindurik, aaria sikatzen iardu.
- DAMETAS Kendu, Titire, auntzak erreka egaletatik; neuk laster garbituko ditut banan-banan iturri gardenean.
- MENALKA Batu ardiak kerizpera; sargoriak lenlen lez urritu (escasear) ez daioen esnea; alperrik, erroak lerturañoan, eratziko doguz bestela.
- DAMETAS ¡Ene! neure zezen galantena, ¡dana muskildurik datza baso ederrean! Laztankerietan ibilliak galdu izango zituan berauta beonen jaubea.
- MENALKA Nire ardiak ez dira laztankerietan galdu, baña azurrak agirian dagoz; bate batek begizkoa egingo eutsela ta, nago.
- DAMETAS Igarri naizu nungo errietan iru ukondoko luzeran bakarrik zerua agiri dan, da artuko zaitut bigarren Apolotzat.
- MENALKA Igarri naizu nungo errietan ernetan direan erregeen izenakaz lorak, eta Filida izango da bakarrik zeuretzat.
- PALEMÓN Nik ezin erabagi nei darabilzuen salla; zein bata, zein besteak bear zenduke beintse, nai maitekerizko gozotazunen bildurgarri zarean orrek, nai laztankerietako mingoztasunak zaurituta zaunkezan orrek.
- Ia, sarratu iturrieri giltza, mutiltsuak, ura naikoa edan daroe zelaiak.

IRUGARREN GEIGARRIA

JOLASAK

Lenengo jolasa,

Anton.

¿Zer diozute Pello
Zuen familian?
Ez zaituztet ikusi
Joan dan aspaldian.

Pello.

Anton ongi gerade
Jaunari graziak
Guraso ta umeak
Morroi nagusiak.
Zuek zer diozute?
Osasunarekin
Guztiok zeratela
Tsít naiko det jakin.

Anton.

Gure etxean ere
Senar emazteak
Guraso zarrak eta
Orobat gazteak
Egun oro oztutzen
Dizkitzute oiak
Berezi gabetanik
Neskame morroiak.

Pello.

¿Sagar asko dezute
Ballera onetan?
Sartzen asi dirade
Batzuek kezketan.

Anton.

Gaurdaño ez daukagu
Gure ausoetan

Zertaz kejuririka
Ustez gai onetan.
Ostaje ederri dauka
Arbolak oraindik
Esperanza andian
Nago ni beintzatik.

Pello.

Gure ume denboran
Askos andiago
Etortzen zan arbola
¿Ori zertan dago?

Anton.

Arbolak bear dute
Denboraz mudatu
Ez beti lur berean
Mota bat aldatu;
Argatika oi dira
Kejak maiz aditu
Sagar lurak dirala
Bizi ro nekatu.

Pello.

¿Baña zertatik dator
Lurren nekatzea?
Tsít konbeni litzake
Ori jakitea.

Anton.

Liburuetan iñoiz
Nik zer deran leitu
Esango dizut gustoz
Nai badezu aditu.
Lurak bere erraietan
Dauzkan ezadeak

Mota askokoak dira,
Etalandareak
Tšupatutzen dituzte
Bakoitzak bereak.

Pello.

Erortzen naiz kontuan:
Denbora luzean
Arbola bat badago
Tšupatzen lurean
Aren eradeak beau
Naita ez gutšitu
Eta arbolak goseak
Denboraz gelditu.

Anton.

Arrazoi onegatik
Arbol landareak
Tšit ondo artzen ditu
Lurra mudatzeak.
¿Argatik len sagasti
Egon dan lurean
Ez alda sagarrika
Denbora luzean?

Pello.

Egiaz len sagasti
Egon dan tokia
Ez bazaio botatzen
Tšit maiz lur berria
Gelditzen da sagarrik
Eman gabetanik
Eta nekazaria
Nekatzen da alferrik.

Anton.

Lenago goierrian
Ziran sagastiak
Eta beerrietan
Tšakolin maztiak.
An gaur bere aldia
Du gastañadiak,
Emen berriz tšit ondo
Datoa sagastiak.

Pello.

Ezin diteke, Anton,
Iñolaz ukatu
Goierri lurak ziran
Sagastiz nekatu,
Eta bear izanda
Denbora luzea
Sortzeko goierrian
Sagarezadea.
Asi dirade berriz
Sagarrik aldatzen,
Diotenez tšit ondo
Omen dute ematen;
Sagasti zarrak mazti
Ifintzen badira
Orain uste det emen
Etorriko dira.

Anton.

Orobat gertatzen da
Pello aziakin
Nekazariak beau
Gausa au ondo jakin.
Ala aurtien garia
Erein dan lurean
Ez dezu erein bear
Datorren urtean.

Pello.

Anton, ori badakit
Jaunari graziak
Urte oro mudatzen
Ditut nik aziak.

Anton.

Landare edo azi bi
Mota batekoak
Lur berean dirade
Tšit auso gaiztoak.
Enbidia diote
Batak besteari
Eta biak tšatarrak
Oi dira etorri.

Pello.

Kontu ateratzen det,
Anton, tsekor biti:
Azitzen badirade
Errape batetik
Batak besteari dio
Segurki inbidia
Edaten diolako
Esnearen erdia.

Anton.

Argatika bear da
Lenaz ongi jakin
Zer mota azitzen diran
Ezade batekin.
Baldin bear badute
Bakoitzak berea
Ez da ausi lur berean
Asko ereitea,
Nork bere ezadea
Dio tšupatuko
Eta guztiak erruz
Dira etorriko
Batezere bearda
Arreta andia
Belarrai ez uzteko
Egiten azia
Zergatika da Pello
Gauza ikusia
Duela aziak galtzen
Arras lur guztia.

Pello.

Badira orregatik
Lur batzuek emen
Ongi ematen dutenak
Zer nai erein arren.
Dala beti artoa
Dala naiz ogia
Dala bata ta beste
Guztia nasia.

Anton.

Ori gertatzen zazu
Gorotz azkorekin

Eta karez jantzirik
Oi dauden lurrakin.
Orain Pello nerea
Bear dezu jakin
Zenbat gausa dituen
Lur batek berekin.

Pello.

Ezan zarazu Anton
Dakizun guztia
Ifiñiko dizut nik
Arreta andia.

Anton.

Lur guztiak berenez
Badute buztia
Kararriaren autsa
Eta ondar fiña;
Badute ere gorotza
Zeña oi dan egin
Abere, zain, belar ta
Osto uztelakin.
Lau gausa oek dira
Egiten dutena
Lurra tšit ona edo
Balio ez duena.
Lauak baldin badaude
Beren artean berdin
Lurra oi dute beti
Gutziz ona egin.
Lauetan baldin bada
Buztiña geiena
Euri gutši joango da
Lurraren barrena;
Ibai erreketara
Joanika guztia
Laister du lurak berriz
Euri egarria.
Karauts edo ondarra
Badauka geiegi
Lurra gelditutzen da
Lasai ta arroegi.
Zimaurrak ere beau
Iduki neurria
Gutsiegi kalte da

Ez on geiegia,
Faltak ematen oi du
Landare tsikia
Geiegik ale gutsi
Ta lasto andia.
Buztiñak bear ditu
Zañak sujetatu
Karausak gatzak eman
Ta lurra samurtu,
Ondarrak edaten du
Gogotik euria
Zimaurrak du ematen
Ezade guztia.

Pello.

Esker andiak Anton
Dizkitzut ematen
Guztizko pozarekin
Zaitut nik aditzen.
Kontuan erortzen naiz
Zureesanakin
Nola lur tsarra ona
Ditekean egin.
Lurra zerbaitegatik
Baldin bada galdu
Lau parteak beaira
Beti igoaldu
Argatika kareak
Baitere ondarrak
Ondutzen oi dituzte
Gure buztin lurrak.

Anton.

Menast mota asko dira
Arkitzen lurrean
Zañetatika dira
Sartzen landarean.
Aiek ematen diote
Beren kolorea
Beren usaia eta
Beren saborea.
Menastak menenoak
Berenez izaniz
Landarean gelditzen
Dira jan egiñik.

Landarera baño len
Jaten balirake
Gizon ta abereak
Galduak lirake;
Berduran eta frutan
Badituzte jaten
Gelditzen dira onik
Lodi eta gizen.

Pello.

Arritzeko gausa da
Enzuten dedana
¿Nola jan biurtzen da
Len meneno zana?
Abillidade latza
Dute landareak
Asko zordietegu
Gizon ta abereak.

Anton.

Ez da munduan gausa
Andi ez tsikirik
Gizonaren burua
Nastuko ez duenik
Baldin jarri nai badu
Beregan pensatzen
Gauza bakoitzarekin
Zer zaion gertatzen.
Menesta izanika
Meneno bizia
Baskatutzen du bada
Berdura guzia,
Berduratik sortzen da
Gero aragia
Au da uste det Pello
Gausa ikusia.
Jaten dituzte auntz ta
Beste abereak,
Guretzat menenoak
Diran landareak,
Ez genduke argatik
Pello zuk eta nik
Antsume bat jateko
Batere bildurrik.

Pello.

Adoratu dezagun
Jaungoiko andia
¡Zer ontasuna au ta
Zer jakinduria!

Anton.

Landare ta aragiak
Uzteltzen badira
Berriz Pello lurrera
Eramaten dira.
An landare berriak
Dituzte baskatzen
Ta aberean aragi
Dirade biurtzen.

Pello.

Mundu au beti dabil
Anton jira bira,
Ongi arritzekoak
Gausa oiek dira;
Gaur menast, biar belar
Ta etzi aragi
Ez du gizonak zertaz
Arrotu geiegi.

Anton.

Ez dute abereak
Bateri parterik
Lurra zimaurtutzeko
Tšit ona ez danik:
Illea, azkazala,
Baiera ezurra,
Guxtiz onak dirade,
Ez da au gezurra.
Bestela esan zazu:
¿Erretzen badira
Aien autsak tšit onak
Izango ez dira?
Argatika lekutan
Ezaguerarekin
Adar eta ezurrak
Auts oi dituzte egin.

Pello.

Au berau egiten da
Belar guztiakin
Lur guztiak oi dute
Autsa tšit atsegin.

Anton.

Jakin ezkeru ematen
Kontuz, noiz, ta nola,
Da ere ongarria
Abereen odola.
Landara ta aberetik
Irten dan gausarik
Ez da arkitzen lurrentzat
Tšit ona ez danik.
Ala nekazariak
Al duen guztia
Loiputzuan sarbeza,
Ez bada arria.
Ezin sinist diteke
Gure errietan
Nola abere illak
Dauden bazterretan.
Oro bat esaten det
Berdura ustelaz,
Ezin konprenditu det
Nik beintzat iñolaz.
Zergatik desegiten
Dauden bitartean
Usai gaiztoa beti
Usten dute airean,
Zeren menesta ari
Dirade botatzen
Ta aietatik kanpoan
Meneno da sortzen.
Lurpean zelaietan
Sartutzen badira
Denboraz gorotz onak
Tšit egiten dira;
Onela osasuna
Da alde batetik
Eta lurrentzat protšu
Andia bestetik.
Putzu zuloan sartzen

Baldin, baditugu
Kare bizi piska bat
Bota beaiegu;
Orduan desegiten
Dira lasterrago
Eta da errietan
Osasun geiago.
Usteltasunetika
Dator izurria
Onen kontrarioa
Da kare bizia.
Orra gaitzetik ona

Nola dan sortutzen
Baldin guk alegiña
Badegu egiten.
Iñoiz ematen zaio
Kulpa patuari
Eman bear ordean
Gure buruari,
Gaitzakin badator maiz
Gure erioa
Eskuan daukagu maiz
Erremedioa.

MUJIKAKO GREGORIO.

(Jarraituko da)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

(JARRAIPENA)

Pello.

Ezaguera balitz
Anton nerekiko
Orrenbeste bat jende
Ez litzake ilko.
Nere aur deriboratik
Da nere ustean
Tšit asko aurreratu
Garbitasunean.
Ez det beintzat ikusten
Orduan adiña
Jende pobre artean
Sarna eta tiña.

Anton.

Zikinkeria eta
Edadi biziak
Ekartzen oi dituzte
Gaitz ta izurriak.
Argatik jende pobre
Ta nekazariak
Beaute alegiñean
Beti izan garbiak.
Kontuz edan bear da
Edari bizia,
Egun oro eltzean
Sartu aragia.

Pello.

Jakin nai nuke Anton
Zer dan arrazoia
Gariak izateko
Onen maiz ordoia.
Lenago bakanetan
Oi zuten izaten
Orain ordoi gabarik
Ozta da arkitzen.
Ordoiak badirudi
Gari izurria
Kausa eziñ izango
Da zikinkeria
Ez ta ere segurki
Edadi bizia,
Argatik jakin nai det
Zer dan arrazoia
Izateko gariak
Onen maiz ordoia.

Anton.

Garia ereiten da
Azaro illean
Jaio gabe luzaro
Dagoan lurrean
Azitzen dalarika
Anitz gutsi gorontz
Eta zabaltzen dala
Alegiñean berontz,

Gariak egon beau
 Martsoan tsikia
 Nai badogu atzeman
 Agostu andia.
 Negu guztian dago
 Sustraiak botatzen
 Sustrai askok du asko
 Ezade tsupatzen.
 Orduan etortzen da
 Gari indartia
 Era zemuitu oi du
 Ekaizte guztia,
 Baña baldin negua
 Gogorra ez hada
 Garia beti gorontz
 Gogotik joango da.
 Sustrai gutsi izango du
 Dan ura tsikia
 Eta geldituko da
 Landare eria.
 Gero baldin badator
 Naiz dala lanbroa
 Naiz dala tsingorra ta
 Orobat egoa
 Adio gure gari
 Mardul ta arroa
 Ordoiez beterika
 Galtzen da gajoa.
 Argatika nai ditu
 Lurgoietakoak
 Zendoak berenez ta
 Gañera freskoak;
 Orduan etortzen da
 Gogorki azia
 Edo, orobat dana,
 Tsit gaitz ikusia.

Pello.

Ori bera gertatzen
 Da Anton gurekin
 Konpara albagaitez
 Gu landareakin;
 Gozandean bagera
 Tsikitan azitzen
 Edozein gauzak gaitu

Gu ere gaizkitzen.
 Argatik errepain bat
 Badegu diona
 Elur urtea dala
 Gari urte ona;
 Ez da erregla oietan
 Sartutzen artoa
 Zeñak nai oi du beti
 Lur zamur arroa.

Anton.

Egia andia da
 Pello beti artoak
 Naiago dituela
 Lur zamur arroak
 Batezere tsit naidu
 Bero ta bustia
 Edo turmoi denbora
 Eta sargoria,
 Zergatik turmoi leku
 Busti beroetatik
 Ekarri izan zuten
 Ameriketatik.
 Laureun urte dirade
 Gutsi gora bera
 Etorri zala artoa
 Andika onera
 Orduraño artorik
 Emen inon ez zan
 Ez ere garirika
 An Ameriketan
 Andika ekarria
 Da ere batata,
 Zuk dakizun bezela
 Janari on bat da.

Pello.

Ez da janari tsarra
 Baña diotenez
 Zikintzen ditu lurrak
 Luzaroko zañez.
 Argatika oietan
 Joan dan azpaldian
 Bakarrik dute ereiten
 Anton luberrian.

Anton.

Londresen Parisen ta
 Beste asko lekutan
 laten dute batata
 Mairik onenetan;
 Guk, artora oituak
 Zergatika gauden,
 Begiz, ezin ikusi
 Degu beñere emen.
 Oartzen bazerade
 Berenez umeak
 Guztiak dira Pello
 Batata zaleak
 Gero beti orobat
 Baluteke jaten
 Ikusiko genduke
 Batata zabaltzen.
 Ukatu zuelako
 Bi urtez artoak
 Batataz bete ziran
 Emengo soroak;
 Artoa gero berriz
 Zan ematen asi
 Turmoia pasa zan ta
 Santa Barbara anzi.
 Onela oi dirade
 Gizonen buruak
 Alferrik irakurtzen
 Dira liburuak
 Ala ere bear det
 Erregla bat eman
 Orain ez naiz oroitzen
 Non leitua dedan.
 Irakurria daukat
 Pello liburuan
 Jokatu beaugula
 Joko seguruan;
 Erein bearda beti
 Azi mot guztitik
 Izateko bateti k
 Ez bada bestetik
 Garia eta baba
 Illarra ta artoa
 Guztiak bear dute
 Eztali soroa

Ez aztu batezere
 Beñere batata
 Zergatika koset̃sa
 T̃sit seguru bat da.

Pello.

Onela ez da Anton
 Izango beldurrik
 Petardoa osoa
 Eramatekorik.
 Gariarentzat bada
 Urtabe gaiztoa
 Baba izango da asko
 Bestela artoa
 Oien faltan illarra
 Batata bestenaz
 Ez aldu ukatuko
 Guztiak ain benaz.
 Bat duenak baterez
 Oi dago ezana
 Guztitik ereitea
 Da seguruena
 Obe da bakoitzetik
 Zerbait izatea
 Ez asko edo baterez
 Batetik artzea.

Anton.

Landareak izaten
 Oi dituzte gaitzak
 Batezere galdutzen
 Dituzte ekaitzak
 Eguzkia badator
 Izotz ondorean
 Urtuaz sartutzen da au
 Arras landarean.
 Ez da gero zer joanik
 Frutuaren billa
 Usteldu ta gelditzen
 Da barrenen illa.
 Eguzkiordean bada
 Aizea etortzen
 Bereala izotza
 Du onek t̃supatzen.
 Lekutan kea dute

Goizetik egiten,
 Onela landareak
 Dituzte legortzen.
 Eguzkitik beardu
 Izotzak guardatu
 Orduan fruta bada
 Ez da zer dudatu.
 Esango dizut Pello
 Kea zer gisatan
 Egiten omen duten
 Gaur asko lekutan.
 Ifintzen oi dituzte
 Zelai basterretan
 Iñastor ta lastoak
 Asko montoietan.
 Usten dituzte gero
 Su ondo emanik
 Goizetika aizea
 Datorren aldetik
 Aizeak zabaltzen du
 Kea zelaiean
 Izotz arrazik ez du
 Uzten landarean.
 Aizerik asko bada,
 Alferrik da kea,
 Kea egin bear da
 Gutxi bada aizea;
 Onela gorde oi dira
 Lekutan maztiak
 Lekutan sagasti ta
 Landare guztiak.

Pello.

Injenio ona da
 Soroentzat guztiz
 Batezere badaude
 Aldaturik maztiz
 Orrela artu ditezke
 Urte oro frutak
 Izan arren berenez
 Mañati samurrak;
 Onelakoak Anton
 Dira gereziak
 Gingak, albertxiakuak
 Musica andiak.

Anton.

Arrak dirade berriz
 Landareen etsaiak
 Jaten dizkate osto
 Azal ta erraiak
 Denbora baldin bada
 Udarontz sakarra
 Sargori bustiak
 Faltako ez da arra.
 Landarean bereak
 Ingumak euliak
 Negurako egiten
 Dituzte kabiak.
 Antsen bakoitzak bere
 Arraultzak utzirik
 Udarako gelditzen
 Dira berak illik.
 Konbeni dan denbora
 Badute izaten
 Arraultzetatik arrak
 Dirade irteten,
 Milloika asten dira
 Osto ta aleak jaten
 Txi uguitu artean
 Ez dirade joaren.

Pello.

Argatika ikusten
 Oi da ostajea
 Diruriela askotan
 Flandesko enkajea,
 Aitortu bear degu
 Antontso nerea
 Andia dala arren
 Abillidadea.

Anton.

Jaten balute Pello
 Bakarrik ostoak
 Enkajea litzake
 Nere gustokoa
 Baña fruta ta aleak
 Baitdituzte jaten
 Nekazaria dute
 Ezer gabe uzten.

Pello.

Egia andia da
Ori badakit nik,
¿Ez alda arrentzat Anton
Erremediorik?

Anton.

Asko ematen dira
Batere ez onik
Bendipein gaurdaraño
Ez dakit beintzatik,
Bat bakarra liteke
Ta au imposiblea
Zeña dan landareak
Maiztso garbitzea.

Pello.

Guretzat on bada Anton
Maiztso garbitzez
Landareentzat ez da
Izango kaltea,
Baña ez litzateke
Zer egin gaiztoa
Garbitutzen astea
Landareen lastoa.

Anton.

Jakin beazu bada
Pello lan onetan
Dituztela garbitzen
Arbolak lekutan;
Zatar busti batekin
Ongi igortzirik
Azala uzten dute
Zillar bat egiñik.
Onela galtzen dira
Arraultz eta arrak
Zeñak jaten dituzte
Tronko ta adarrak,

Frutak dirade askoz
Etortzen obeak
Bai ta ere luzatzen
Arbolen urteak.

Pello.

Ikusten det, litzake
Erremedio ona
Egin albaliteke
Antonek diona,
¿Baña nola gari ta
Arto landareak
Garbi zatarrakin
Soroen jabeak?

Anton.

Esango dizut Pello
Zer dedan ikusi
Ogei urte ez dira
Oraindika nozki.
Arrak eraman zuen
Zan arbi guztia,
Bakarrik libratu zan
Praškuren zelaia.
Goizetik bidaldutzen
Zituen sorora
Bere ume guztiak
Arrak bildutzero;
Katilluak eskuan
Zebiltzan tsit pozik
Uzten zutela arbia
Libre arretatik.
Egiten ez duena
Iñoiz asko nekek
Egiten oi du Pello
Pensamentu batek.
Egin bear zutena
Andiak neketan
Orra non egin zuten
Aurak jostaketan.

Bigarren jolasa.*Pello.*

Eziñ esan nezake
 Anton zer arsegin
 Zure jolasak atzo
 Ziran niri egin.
 Nai nuke ganaduaz
 Gaur itzegitea
 Gustoz dezagun biok
 Pasa arratzaldea.

Anton.

Ganaduak bear du
 Guztien gañean
 Garbitazun andia
 Pello bere eian;
 Garbitazunarekin
 Janari erdia
 Obe du ez osoa
 Ta zikinkeria.
 Emen garbitzen diran
 Bezela zaldiak
 Garbitzen dira Zuizan
 Bei eta idiak;
 Ukulluan gorotzik
 Ez da an ikusten
 Egiñ ala kanpora
 Dute ateratzen.
 Galtzada tse bat dute
 Iñuri autzean
 Beren oitzat ta daude
 Beti legorrean.
 Buztanak berriz gorontz
 Dauzkate lotuak
 Ala beti garbiak
 Daude ganaduak.
 Gustoa da abere
 Aiek ikustea
 Larruak badirudi
 Oso oso tripea;
 Gizenez berriz daude
 Guztiak lertutzen

Eta gureak ainbat
 Ozta dute jaten.
 Egia da daukate
 Beti umetso bat
 Jaten ematen diena
 Noizik bein piskabat,
 Ez dirade onela
 Beñere uguitzen
 Eta gogotik beti
 Dute guztia jaten.
 Erratzarekin dabil
 Umea jostatzen
 Aiek egiñ al gorotz
 Kanpora ateratzen.
 Errekatsa bat dago
 Atzeko aldetik
 Zulo batera doa
 Pisa guztia andik.
 Burnizko orrazea
 Eta eskobilla
 Eskuan dituela
 Goizoro mutilla
 Dijoa ukullura
 Aiek garbitzera
 Eta gero edaten
 Bertan ematera.
 Abereak ez du bear
 Etsetik atera
 Ez bada zelaietan
 Lana egitera,
 Bestera izango da
 Kalte gorotzean
 Kalte alean eta
 Kalte belarrean.

Pello.

Gauza jakiña dezu
 Abereen oña
 Dala lur guztientzat
 Guztizko pozoiña;
 Beste aldetik berriz
 Da garbitasuna

Abereai ematen
Diena osasuna.

Anton.

Zuizan ta Olandan
Baiera Flandesen
Ara nola dituzten
Askok beiak geizten.
Sabeletika ozta
Da tsala irteten
Amagandika urrun
Dute eramaten.
An ifinten diote
Oritza kaikuan
Eta edanarazten
Ara zer moduan :
Eskua dute esnetan
Sartutzen bildurik
Erdiko beatzaren
Punta agerturik.
Tsalak ustez duela
Amaren titia
Edaten du poliki
Dan oritz guztia
Zergatika asten da
Beatza tsupatzen
Ta onen arrimoan
Oritza edaten.
Egun gutsi barruan
Ezku gabetanik
Edaten du ederki
Esnea kaikutik.
Ez diote utzitzen
Jeizten dutenean
Esnearen tantorik
Beiari errapean.
Zenbat eta geiago
Duten beia jeizten
Anbat esne geiago
Diotte ematen.

Pello.

Gusto andiarekin
Det Anton ikusi
Modu orretan tsalak
Ditezkeela azi.

Anton.

Arreta andiarekin
Gazta dute egiten
Zergatik diru asko
Diotte ematen.
Ozta da arkitzen emen
Gaztagille onik
Ez guria egiten
Ongi dakienik.
Lastima andia da
Izanik esnea
Gazta ta guri billa
Kanpora joatea;
Utziak geralako
Gure diruakin
Oi digute arrotzak
Beti gerra egin.
Gazta dute oiek tsit
Politki pintatzen
Guria dute berriz
Ederki gazitzen
Olandako gazta ta
Flandesko guria
Zalbitza nai duenak
Zalera andia,
Bizkitartean emen
Bata ta bestea
Diran baño obeak
Gaitz da izatea.
Desengaña gaitezen
Ase beau begiak
Jateko emateko
Guri gutziak.
Begiak dute beti
Biotza mugitzen
ikusi gabe ez dute
Negarrik egiten.
Gausa oiek tsit ondo
Dakizkete atzeak
Argatika dirade
Aiek ain trebeak,
Eta au onela bada
Ezazu zergatik
Egon beagu zerbait
Jakin bagetanik.

Pello.

Aitor dezagun Anton
Gera jende narra
Argatika egiten
Digute aiek farra.

Anton.

Kolorea, nai badezu,
Da ilusioa,
Gizonak beti beau
Izan juizioa,
Baña jaki ederrak
Ez da ukatzekoa,
Ematen oi duela
Jateko gogoa.

Pello.

Ori egia da Anton
Gazte Flandeskoa
Ikustean etortzen da
Jateko gogoa.
Gureak geienean
Duen kolorea
Naska ematekoa da
Ta goragalea.

Anton.

Izaten oi da Pello
Gaztarik onena
Gatzagi ona eta
Tšit gutši duena
Tšarra ta askorekin
Baldin bada egin
Ditu usai gaiztoa ta
Begi asko berekin.
Ogiak begi asko
Gaztak berriz gutši
Bear duela izan
Edozeñek daki
Emateko barrenen
Ori kolorea
Asko da izatea
Lirio lorea
Kendurika berekin
Daukan auts oria

Nastutzen da arekin
Gaztore guztia.
Kanpotik emateko
Berriz gorri fiña
Botikan erostea
Daukate karmiña.
Kolorez ederra ta
Gusto onekoa
Orra non izango dan
Zalera andikoa.
Belar legorra eta
Usai gozokoa
Bear da izateko
Gazta gustokoa;
Beti gazta egiteko
Da askoz ohea
Ardiarena baño
Beiaren esnea.
Norbaitek esango du
Inpertinenziak
Diradela arentzat
Gausoiek guztiak
Baña jakin bearda
Gausa oiek gabe
Ez gerala izango
Gure diruen jabe;
Kanpora joango dira
Gaurdaño bezela
Eta izango gera
Pobreak onela.
Saiatzen ez danentzat
Ez dago mundurik
Zerutika ez zaie
Jatšiko dirurik;
Onak egiten gaitu
Okupazioak
Dakazki alferkeriak
Gure bizioak;
Langilleak irabazten
Du alde bitara
Alferrak berriz galtzen
Alde guztietara.

Pello.

Ez litzake bear
Emen baserririk

Amabitso bat ardi
 Ez litukeenik.
 Kalte andikoak dira
 Artalde andiak
 Oiek galtzen dituzte
 Emengo mendiak;
 Artzaiak emateko
 Belarra ardiai
 Sua ifintzen diote
 Raso guztiai.
 argatik ez da arkitzen
 Gaur iñon basorik
 Egiñ ez dalakoan
 Onetan kasorik.

Anton.

Nola Gaztelan ez dan
 Pello baserririk
 Jabeak ezin dute
 Zaitu ganadurik;
 Argatik zai bat dute
 Soldatan ifintzen,
 Guztien ganaduak
 Onek ditu zaitzen.

Pello.

Ori egin diteke
 Emen ere erraz
 Nai baliteke artu
 Egiteko au benaz;
 Udarako artzaia
 Topatzearekin
 Neguan ganadua
 Luke nork berekin.

Anton.

Ez litzake tsit gaitz au
 Erregelatzea
 Eta alde bitara
 Ongi irabaztea
 Kendurika batetik
 Mendian kaltea
 Ongi geldi liteke
 Baserri jabea.
 Lirake onetarako
 Tsit onak billarak
 Erderaz kofradiak
 Deitzen diotenak.

Irugarren jolasa.

Lau gausak konpondutzen
 Dute sagardoa,
 Bai ere isakoliña,
 Orobat ardoa;
 Ura, aguardinta
 Eta binagrea
 Laugarrena da berriz
 Ikatzaren partea.
 Lauak baldin badaude
 Beauten neurrian
 Jendea izango da
 Sagardotegian.
 Euri urteak dakar
 Sagardo gazia
 Urte legorrak berriz
 Guztizko eztia.

Pello.

Euriz ugaritsua
 Danean urtea
 Ez da gaitz sagardoa
 Ona egitea.
 Nik emango nioke
 Banuke nerea
 Edo ezti piskabat
 Edo azukrea.

Anton.

Azukrea da Pello
 Orobat eztia
 Orrela emateko
 Gausa gareztia,
 Baña guk baditugu
 Jaunari eskerrak

Sagardoak ontzeko
Landare ederrak.
Erregaliza dezu
Oietatika bat
Zeñak ezitzen duen
Nai dezun adinbat;
Libra lau kuartoan da,

Iru ontzarekin
arga sagardo ona
Dezazuke egin.

Anton.

.....
.....

* * *

LAUGARREN GEZGARRIA

GIPUZKOARRAK

Oraintse sei eun urte
Gutši gora bera
Gipuztarrak joan giñan
Gaztel aldera:
Artean Nafarroak
Gipuzkoak gañera
Egiñ izanda zuten
Erreño bat bera;
Orain galdeera
Zoaz egitera
Zeren billatzera
Gipuztarrak joan giñan
Gaztel aldera.

—
Gaztelako erregek
Zeukan Bitoria
Tropaz inguraturik
Zana guztia;
Gipuztarrak ikusiz
Galdutzen auzia
Nafarren erregea
Eta nagusia,
Zien Donostia
Ta Ondarrabia
Eta Probinzia
Gaztelako erregeri
Eman guztia.

Baña onetarako
Juramentu egin
Zuen lenaz erregek
Gipuztarrakin
Aekin bezelase
Ondorengoakin
Fueroak goardatzeko
Fede onarekin;
Geroztik orrekin
Egin degu alegin
Gaztelabarekin
Gu ere izateko
Leial eta fiñ.

—
Fueroak esan nai du
Gure errietan
Ez zaigula sartuko
Iñor ezertan;
Aita ta seme beti
Gure frontereran
Armatuko gerala
Diraden gerretan;
Gañerakoetan
Guk gure Juntetan
Okasioetan
Aginduko degula
Geren gauzetan.

Fuero onen konforme
 Kontribuziorik
 Ez degu eman bear
 Gure aldetik;
 Ez gerran ez pakean
 Ez degu kintarik
 Ez paper sillaturik
 Ez Aduanarik;
 Baña orregatik
 Ez da erregerik
 Guk utzi degunik
 Eman gabe, danean
 Estutasunik.

Baña gure ematen
 Borondatezkoa
 Izan oi da danean
 Okasioa,
 Eta deitzen diogu
 Guk donatiboa
 Zergatik onek ez du
 Autsitzen fueroa;
 Da erregaloa
 Beti onelakoa
 Erakustekoa
 Errege serbitzeko
 Degun gogo.

Euskaldunak euskaldun
 Geran denboratik,
 Ez degu izan beste
 Bizi modurik;
 Erregiñak eman nai
 Ez du izan itzik
 Ez zaigula iñolaz
 Kenduko fuerorik :
 Guk gure aldetik
 Ez degu iñondik
 Obligaziorik
 Aren obediente
 Gelditzekorik.

Nola kontratuari
 Bait zion faltatu
 Geren buruen jabe

Gera gelditu;
 Gero nai izan degu
 Don Karlos billatu
 Eta oni diogu
 Juramentu artu,
 Fueroak guardatu
 Eta anparatu,
 Ongi gobernatu
 Bearduela eta
 Sensuz portatu.

Baña gaurdaño eman
 Dizkigun fueroak
 Dira miseria ta
 Makillazoak;
 Gure itzak ez dira
 Ez onelakoak,
 Eta Karlosen kontra
 Jo gaitu gogoak,
 Gaur gure asmoak
 Dira alakoak
 Non gelditzekoak
 Libre, baldin nai badu
 Gure Jainkoak.

Karlosek joarazo
 Digu guri lurra
 Sinista arazoaz
 Beti gezurra;
 Baña gezurrak oi du
 Zaña tñit laburra
 Eta ifiñi digu
 Azkenik beldurra,
 Isteko zinzurra
 Artuaz egurra
 Eta lepezurra
 Austeko joaz ala
 Nola zakurra.

Egin bear deguna
 Da gaur euskaldunak
 Guztiok juntatzea
 Gogo degunak
 Ta Muñagorrigana
 Bildu aldegunak

An topatuko dira
Beste aren lagunak.
Dira ezagunak
Maite ditugunak
Lenengo egunak
Emango dizkiguten
Nagusi jaunak.

—

Gizon prestu guztiok
Elkar ondo arturik
Ez degu iñoren zer
Izan beldurrik;
Geren batzarre eta
Juntetan bildurik
Ez da ezer egingo
Fuero gabetanik;
Geren jabe egiñik,
Ez da erregiñik,
Ez ere erregerik
Gu gabe ezer egin
Dezakeenik.

—

Baña ez dezaguke
Iñoiz ezer egin
Ez bagera unitzen
Gu elkarrekin.
Beltzak eta zuriak
Muñagorrirekin
Geldituko gerade
Bandera batekin;
Gero naiz onekin
Edo naiz arekin
Naidegunarekin
Geldituko gerade
Gu fueroakin.

—

Ez da sekulan izan
Ez okasiorik
Orain datorkiguna

Bezelakorik;
Ez bagerade jausi
Guztiok bururik
Aprobetsatu bear
Degu guk bertatik;
Ez det ikusten nik
Erremediorik
Au ez bada baizik
Libratzeko erriak
Galtze penatik.

—

Geldituko dirade
Euskaldun erriak
Soldadurikan gabe
Diran guztiak;
Gu berriz gure jabe
Eta nagusiak
Utzirikan alde bat
Ditugun auzian;
Euskaldun guztiak
Morroi nagusiak
Beltz eta zuriak
Batuko gaitu bizi
Modu berriak.

—

Nai dizagula jaunak
Egun au ekarri
Barkatzen diogula
Ziñez elkarri;
Ikusi genezake
Egun au guk sarri
Laztan gogoz emanaz
Batak besteari;
Ez fia iñori
Fuero kontu ori;
Gure buruari
Ikusiak ikusi
Fia gauz ori.

MUJIKAKO GREGORIO.

(Jarraituko da)

"Irurak-bat": ITURRIAGA-KARDABERAZ-URBIETA

(BUKAERA)

BOSKARREN GEIGARRIA

TESTAMENTUKO GERTAERAK

I

Jainkoak lenbizitik,
Bere naiarekin,
Zeru ederra eta
Lurta ditu egin.
Lenbiziko egunean
Egin zuen argia,
Urrengoan zerua,
Gero lur gorria.
Laugarrenean berriz
Iguzki andia,
Eta izar ederrak
Eta illargia.
Bostgarrenean arrai
Eta egaztiak,
Belar eta arbolak
Eta animaliak.
Allegaturik egun
Seigarrenekoa
Egin zuen gizona
Bere antzekoa.
Gorputza egin zuen
Lur puska batekin,
Eta anima berriz
Asnasearekin.
Nola gauza guztiak
Egin bai zituan,
Zazpigarrena pasa

Zuen deskansuan.
Egun au utzi zuen
Santifikaturik,
Iñork egin ez dezan
Onetan nekerik.

II

Ifiñi zuen Adan
Baratzabatean,
Fruta mota guztiko
Arbolen artean,
Esaten ziolarik :
Adan, nai badezu
Arbol oien guztien
Frutatik jan zazu,
Baña onako arbol
Onentŕen frutua
Adanentzat gelditzen
Da debekatua.
Gaitza eta onaren
Arbola izanik,
Ez dezu jan bear zuk
Fruta onetatik;
Onetatik jaten
Dezun egunean
Illa gelditzen zera
Momentu berean.
Gizona bakarrika

Gelditu ez zedin,
 Jainkoak andrea nai
 Izan zuen egin.
 Eta lotan zegoan
 Bitartean Adan,
 Eba andre egiña
 Gelditu izan zan.
 Jaunak Adan'i loa
 Kendu gabetanik,
 Ezurra atera zion
 Bere saietsetik;
 Onela ateratako
 Bere ezurrarekin
 Eba bere emastea
 Jaunak zion egin.
 Lo artatika Adan
 Esnatu zanean,
 Eba ikusi zuen
 Bere aldamenean;
 Orduan esan zuen
 Pozturik guztia :
 Au nere ezurra da,
 Nere aragia.
 Gizonak duenetik
 Bere emastea
 Utziko du guraso,
 Anai, ta aidea.

III

Ain zorionekoak
 Oiek ikusirik,
 Deaurrua zebillen
 Ezin sufriturik;
 Galdu nai ditu eta
 Badu esperanza,
 Artzen du bertatika
 Sugearen antza;
 Nola andre gaisoa
 Baitan tšit argala,
 Ebagana dijoa
 Bere bereala;
 Eta galdetzen dio :
 ¿Ezazu, zergatik
 Jan bear ez dezute
 Arbol orretatik?

¿Zergatik arbol orrek
 Dakarren frutua
 Utzi dizute Jaunak
 Gaur debekatua?
 Ebak eranzun zion :
 Jakizu zergatik,
 Frut ori jan ondoan
 Ez iltzeagatik.
 Deaurruak Ebari
 Dio eranzuten :
 Frut ori ez dezute
 Zuek esagutzen;
 Jango bazenduteke
 Fruta orretatik,
 Gelditzen ziñateke
 Jaungoiko egiñik.
 Bereala sinisten
 Du Eba tšoroak,
 Eta ematen dio
 Jateko gogoak.
 Jatean artzen dio
 Gusto ona frutari
 Eta ematen dio
 Bere senarrari.
 Ozta zuen Adanek
 Fruta artatik jan
 Biak gelditu ziran
 Lotzaz beterikan,
 Ikusten zutelarik
 Egunaren erdian
 Zeudela jantzi gabe,
 Ta larrugorrian.
 Bereala arturik
 Arbolen ostoak,
 Egin izan zituzten
 Biak gerrikoak.

IV

Jauna Paraisoan
 Dabilpaseatzen,
 Era Adanek aren
 Itza du aditzen,
 Itza aditu eta
 Arras beldurturik
 Baratza basterrean

Dago eskutaturik.
 Adan, Adan, ¿non zera?
 Dio Jaungoikoak;
 Bertatik eranzuten
 Du Adan gaisoak :
 Jauna zu aditzean
 Beldur izandet nik
 Zergatik arkitzen naiz
 Jantzi gabetanik.
 Jaunak esaten dio :
 Nik debekatua
 Utzi nizun arbola
 Bat orren frutua;
 Eta jan dezulako
 Frutu orretatik
 Dezu ikusi zaudela
 Jantzi gabetanik.
 Adanek eranzuten
 Dio bazterretik :
 Ez nuen, Jauna, jango
 Fruta orretarik,
 Baña zuk emandako
 Andreak dit esan
 Tsit fruta ona dala,
 Beardedala jan.
 Jaunak esaten dio
 Orduan Ebari :
 ¿Zergatik janarazo
 Dion senarrari?
 Jauna, esaten dio
 Bertatik andreak,
 Zergatik engañatu
 Nauen ni sugeak.
 Orduan dio jaunak :
 Madarikatua
 Izango dek sugea
 Beti ire patua.
 Arrastaka joango aiz
 I abillenean,
 Bularraz lurra joaz
 Ez oñen gañean.
 Andrea izango dek
 Etsai segurua,
 Onek puzkatuko dik
 Bai ire burua.

Gero dio esaten
 Ebari : aditu,
 Asko gaitz zuk bearko
 Dituzu sufritu,
 Miña izango dezu
 Aurra egitean,
 Ta idukiko zaitu
 Senarrak menean.
 Eta dio Adani
 Esaten : zu, Adan
 Gusto diozulako
 Andreari eman,
 Lurra etsai izangu
 Dezu, ta argandik
 Ez dezu aterako
 Arantzak besterik.
 Kopetatik boteaz
 Ugari izerdia
 Irabaziko dezu
 Zure janaria.
 Paradisotik biak
 Botatu ondoan,
 Aingeru bat ifiñi
 Zuen atondoan
 Suzko ezpaterekin
 Guardi egiteko,
 Eta barrenen iñor
 Sartzen ez usteko.

V

Adanen eta Ebaren
 Lenengo semeak
 Ziran Kain ta Abel
 Ta biak semeak.
 Kain bere langitez
 Zan nekazaria
 Eta Abel ekintzaz
 Zan berriz artzaia.
 Kainek ofrezitu
 Zuen primizia
 Izan zan lurra eman
 Oi duen garia.
 Abelek artaldean
 Zituen ardiak,
 Gizenenen artean

Ongi bereſiak.
 Kainek ez baitzuen
 Garia autatu
 Jainkoak begi gaiztoz
 Zion begiratu.
 Ozta Abelek ardiak
 Zizkan presentatu
 Bertatik tſit asko
 Zitzazkan gustatu.
 Artzen dio Kainek
 Abeli inbidia,
 Eta kendutzen dio
 Gaizoari bizia.
 Jainkoak deitzen dio:
 Ator onontz Kain,
 ¿Non dek ire anaia?
 Beaiak nik jakin.
 Jauna, dio Kainek,
 Non dan nere anaia
 Nik ez dakit beinzatik
 Ez naiz aren zaia.
 ¿Kain zer egin diok
 Ire anaiari?;
 Aren odola deika
 Zeagokit niri;
 Odol ura segurki
 Ik iſuria dek,
 Ta ire pekatua
 Ik pagatuko dek.
 Nekez egiñagatik
 Lurrean labrantza
 Ez dik lurak emango
 Ez bada arantza.
 Beti ibilliko aiz
 Munduan igesi,
 Zer dan gizon iltzea
 Dezakan ikasi.
 Esagutzen det, dio,
 Nere maldadea,
 Andietakoa da
 Anaia iltzea :
 Ezin egon niteke
 Iñon seguru ni,
 Ez diteke ere nitzaz
 Urriki berori.

Lenbizika topatzen
 Nauenak, bizia,
 Kenduko dirala da
 Gauza ikusia.
 Jaungoikoak dio, ez
 Bere kastigua,
 Norbaitek iltzen baau
 An dik segurua,
 Eta bialdu zuen
 Señale batekin
 Iñork gaitzikan iñon
 Ez ziozan egiñ.

VI

Gizonak nola ziran
 Denboraz ioritu
 Eta ioriturik
 Bait ziran gaiztotu
 Gure Jaungoikoa zan
 Guztiz asarratu
 Eta nai izan zuen
 Gizona akabatu;
 Baña nola zan Noe
 Tſit gizon justua
 Gelditu zan onetaz
 Jauna kupitua.
 Zu sabaltzeko eta
 Zure familia
 Noe egizu, dio,
 Kutsa bat andia;
 An sartuko zera zu
 Zure emaztea
 Zure iru semeak
 Ta oien andreak
 Ta sartuko dezu
 Gañera oro bat
 Egazti ta animali
 Guztitik pare bat.
 Noek kutſa andia
 Egin zuenean
 Eta Jaunak esanak
 Sartu ondorean
 Itsaioa atera
 Zan bere lekutik
 Eta euri andiak

Zetozen zerutik,
 Berrogei egun eta
 Berrogei gabea
 Gelditu gabetanik
 Momentu batean
 Eta ikusi ziran
 Lurra ta mendiak
 Berrogei ta amar besoz
 Gora estaliak.
 Guztia akabatu zan
 Orduan lurrean
 Bakarrika zebillen
 Kutša ur gañean.
 Gero Jaunak bialtzen
 Du aize gogorra
 Lurra gelditu dedin
 Gitsika idorra
 Amar garren illean
 Sartu ziranean
 Mendien puntak ziran
 Agertu airean.
 Kutšatika bele bat
 Noek du bialtzen
 Baña ez da belea
 Batere biurtzen.
 Gero berriz bialtzen
 Du arrek usoa
 Eta biurtzen zaio
 Kutšara gaisoa.
 Zazpi egun osoak
 Pasa ondorean
 Berriz bialdu zuen
 Usoa airean
 Eta biurtzen zaio
 Ez joan zan bezela
 Baizik oliba adar bat
 Mokoan duela.
 Urak joanak zirala
 Noek ikusirik
 Bere-berealaše
 Irten zan kutsatik.
 Orobat irten ziran
 An zeuden guztiak
 Gizon, andre, egazti
 Ta animaliak.

Aldare bat baitzuen
 Bertan an ifiñi
 Noek jaunari zion
 Ofrenda eskañi.
 Jaunak esaten dio
 Noe aurrera nik
 Ez det akabatuko
 Onela jenderik.
 Odoia kin zerua
 Estaltzen danean
 jarriko
 Da odoi artean
 Eta oroituko naiz
 Ura ikustean
 Zer itz eman dizudan
 Gaurko egunean.

VII

Noek aldatu zuen
 Lenengo mastia
 Ardoak utzi zuen
 Gaisoa ordia.
 Bederatzi eun urte
 Noe izatera
 Allegatu izan zan
 Ta oiez gañera
 Beste berrogeita amar
 Ongi kunpliturik
 Beste mundura joan zan
 Mundu onetatik.

VIII

Onen iru semeak
 Jafet, Sen eta Kan
 Iru alderditara
 Zabaldut izan ziran.
 Ubeldeaz azturik,
 Gero ondorengoak
 Ziran lengo gizonak
 Baño okerragoak.
 Adoratutzen zuten
 Oiek iguzkia
 Ta onetzaz gañera
 Berriz illargia,
 Beren Jaungoiko onaz
 Betiko asturik

Bizi ziran abere
 Batzuek egiñik.
 Alde bat utzirikan
 Beren gurasoak
 Ziran gezurti andi
 Ta lapur osoak,
 Okerragoa dana
 Gizon iltzalleak;
 Itz batean maldade
 Guztien zaleak.

IX

Or emen baziraden
 Zenbait gizon prestu
 Jaungoikoaz oraindik
 Ez ziranak astu.
 Oien artean zan bat
 Zeritzana Abran,
 Au Semiren kastako
 Gizon justu bat zan.
 Abran, esaten dio
 Jainkoak zerutik,
 Atera bear dezu
 Zuk zure etsetik;
 Utzirika alde bat
 Gaur dezun erria
 Billatu bear dezu
 Beste bat berria
 Emango dizudana
 Bertatika zuri
 Zure umeai ta
 Ondorengoai.
 Oiek izango dira
 Ezin konta ala
 Zergatika nik Abran
 Naiko dedan ala;
 Eta izango zera
 Nik onela naita
 Mundu onetan asko
 Nazioaren aita.
 Zure kasta izango
 Da, Abran, munduan
 Ainbeste non diraden
 Izarrak zeruan.

X

Abran zartu zan guztiz;
 Sara emastea
 Abrik gabe zegoan
 Ez baitzan gaztea.
 Jaunak esaten dio :
 Abran zuk oraindik
 Abra izango dezu
 Zure Sara gandik.
 Au aditu eta da
 Sara farraz asten
 Ez bait zuen Jaunaren
 Promesa sinisten.
 Orra non zaion Jauna
 Guztiz asarratzen
 Eta arras gogorki
 Dio itzegiten,
 Eta zeren Abranek
 Siñistatu zuen
 Izan zuen seme bat
 Bi urte baño len.

XI

Jainkoak ikusteko
 Abranen fedea
 Esaten dio : Abran
 Il beak semea;
 Sacrifikatu beak
 Nere izenean
 Nik esango dikadan
 Mendiaren gañean.
 Isak zuen izena
 Ta mutil gaztea
 Zan denbora onetan
 Abranen semea;
 Abran fede andiko
 Gizona izariik
 Prestatzen da joateko
 Semea arturik
 Il eta erretzeko
 Egurra gañean
 Semeari berari
 Para zionean,
 Aitak artu zituan

Bere eskuetan
 Ezpata eta sua
 Gaisoak benetan.
 Mendi alderontz biak
 Joaten asten dira
 Eta dio semeak :
 Aita, emen dira
 Egurra eta sua
 ¿Baña aberea
 Non dezu zuk iltzeko
 Aitatso nerea?
 Abranek eranzuten
 Dio semeari :
 Gauz ori semetsoa
 Utzi Jainkoari.
 Esandako lekuan
 Jarri ziranean
 Egurra para zuen
 Aitak aldarean;
 Lotu eta gañean
 Isak ifiñirik
 Iltzeko Abran prest zan
 Ezpata arturik;
 Onetan Abran, Abran,
 Ez eman golperik
 Aingeru batek dio
 Deitutzen zerutik;
 Jaunak zure fedea
 Gaur ezagutu du
 Eta mutiltso orri
 Utzitzea nai du.
 Prest ziñan zu iltzeko
 Gaur zure semea
 Jaunari erakusteko
 Diozun fedea;
 Onek ez du utziko
 Ez bere aldetik
 Zure fede bizia
 Zari gabetanik.
 Atzerontz begiratzen
 Du gero Abranek,
 Ikusten du daukala
 Bertan sasi batek,
 Lotua balegoke
 Bezela, nasia,

Adarretatik eta
 Illetik aria;
 Bere bereala du
 Sasitik askatzen
 Eta dio Jaunari
 Au sakrifikatzen.

XII

Abranek Eleazar
 Etseko mutilla
 Bialtzen du Isaken
 Emazteki billa
 Kameluak emanik
 Ongi zamatuak
 Ez zitzan ark eraman
 Utsik bere eskuak
 Eta eman zitzaizkan
 Nobi andreari
 Aren aita jaunari
 Eta amandreari
 Arkitzen ziran emaitz
 Onenetakoak
 Okasioak nai oi
 Zuen bezelakoak..
 Mesopotamiara
 Eleazar joanik
 Putzu baten ondoan
 Zegoan jarririk.
 Arratzaldeko bata zan
 Eta berandua
 Andreak ur billa joan
 Oi ziran ordua;
 Eta egiten dio
 Otoitza Jaunari :
 Jauna, eman zadazu
 Grazia zuk niri
 Ura ematen didan
 Neskatsa gaztea
 Izan dedin Isakek
 Beaun andrea.
 Andik piska batera
 Rebeka ederra
 Putzura an dijoa
 Arturik pegarra,
 Eta pegarra urez

Bete zuenean
 Eleazar joan eta
 Jartzen zaio aurrean
 Eta esaten dio :
 Ur pizka bat eman
 Beaidazu neskatsa
 Nik edan dezadan;
 Ori edazu, dio
 Rebekak, ta bertan
 Pegarra usten dio
 Beraren oñetan;
 Eta etzan onetan
 Neskatsa gelditu
 Kameluari ere
 Zion ofrezitu;
 Rebekak egin zuen
 Eskañiarekin
 Eleazarrek zuen
 Nai zuena jakin.
 Belarriko urrezkoak
 Eta besakiak
 Eleazarrek ditu
 Ateratzen biak
 Eta ematen dizka
 Biak Rebekari
 ¿Noren alaba zera?
 Galdeaz berari.
 Galdetzen dio ere :
 ¿Aitaren etsean
 Lekurikan izango
 Det nik arratzean?
 Batuelen alaba,
 Dio, naiz, gizona
 Ta Abranen anaia
 Da berriz aitona.
 Bada gure etsean
 Toki bat ederra
 Eta kameluentzat
 Lasto ta belarra
 Eramaten du bada
 Berekin etsera
 Eta daramakio
 Zer jana maiera.
 Eleazarrek berriz
 Ark zer zekarren

Aitari ta amari
 Bertan esan zien
 Otoitzen zituela
 Zuena eskatu
 Ez ziozetala arren
 Inñolaz ukatu.
 Biak eranzun zuten :
 Gauza egiña da
 Zergatik Jainkoaren
 Borondateada
 Eta auegia dala
 Nola bait dakigu
 Ezin Jaunari kontra
 Egingo diogu.
 Ona emen Rebeka,
 Gure naiarekin
 Bijoa ezkontzera
 Isak onarekin.
 Eleazarek bertan
 Diezte basoak
 Ateratzen urrezko
 Ta zillarrezkoak
 Ta ematen diozka
 Gero Rebekari
 Guztizko soñ ederrak
 Ditzan berak jantzi.
 Orobat aren ama
 Eta anaiari
 Beren erregaloak
 Ziezkana eskani.
 Gauza oien ondoren
 Ifñirik maia
 Guztiak egin zuten
 Berenbaskaria
 Eta Eleazarek
 Biaramonean
 Lo egin ta oietik
 Jaikiziranean
 Gurasoai die
 Onela esaten :
 Nagusia dagokit
 Niri itsodoten
 Eta egin zazute
 Gaur zuek alegin
 Nere etse aldera

Lenbailen joan nadin.
 Eranzuten diote :
 Alaba deiturik
 Galdetuko diogu
 Dadukan ezparik.
 Deitu zuen Rebeka
 Eta etorri zan
 Galdeturik nai zuen
 Gizon arekin joan.
 Baietz esan ondoan,
 Bere inudea
 Emanik, esan zien :
 Zuen biajea
 Egin dezala Jaunak
 Guk beziñ ona;
 ADIO ALABA TA
 ADIO GIZONA.
 Isak an paseatzen
 Kanpoan zebillen
 Orra non kameluak
 Ikusten dituen.
 Eta Rebeka berriz
 Isak ikusirik
 Jaizten da salto batez
 Bere kamelutik
 Eta Eleazari
 Astenda galdetzen :
 ¿Zein gizon Eleazar
 Det nik an ikusten?
 Eleazarek dio :
 Nere naguasia;
 Estaltzen da bertatik
 Rebeka guztia.
 Nagusiari zaio
 Eleazar asten
 Biajean gertatu
 Zaiona kontatzen;
 Isakek sartu zuen
 Rebeka etxean
 Eta an sarturika
 Ura ikustean
 Bere pena andia
 Gitsitzen asi zan
 Bada egun aietan
 Aren ama il zan.

XIII

Lenengo aurgitetik
 Rebeka andreak
 Bi aur egin zituen
 Ta biak semeak.
 Esau zuen izena
 Bietan zarrenak
 Eta Jakob bigarren
 Edo gazteenak.
 Lenbizia jaioa
 Zan illez betea,
 Larru ederrekoa
 Zan berriz bestea;
 Esau lenbizikoa
 Eiztari andia,
 Jakob bigarrengoa
 Ona ta eztia.

XIV

Egun batez zeukala
 Bere eltzekadia
 Jakobek sukaldean
 Ederki egosia
 Esau etortzen da
 Etsera kanpotik
 Eta ikusten zanez
 Arras nekatutik
 Eta esaten dio
 Jakobi; ekark ik
 Eltzekaria niri
 Niatork nekatutik.
 Eta Jakob'ek berriz
 Dio eranzuten :
 Emango diat baldin
 Badirak ematen
 Zarren aizen partetik
 Dekan deretsoa
 Ire primotasuna
 Ta maiorazkoa.
 Esauk dio eranzuten
 Bertan itz oiekin :
 Bai, bai, emango diat
 Atsegiñarekin
 Jakob, esaten dio,

Kondizio onekin :
 Emen bertan beardek
 Juranientu egiñ.
 Esauk an egin zuen
 Bertan juramentu
 Era maiorazkoa
 Jakob zuen artu.

XV

Esau bere aitaren
 Zan guztiz maitea
 Isak zalako guztiz
 Eizaren zalea.
 Rebekak berriz Jakob
 Zuen maiteago
 Esau baño zalako
 Jakob gazteago.
 Isak tñit zartu zan ta
 Gañera itsutu
 Eta Esauri zion
 Egun batez deitu;
 Esau, esaten dio,
 Joan beak eizera
 Ire armak arturik
 Zerbait ekartzera,
 Ekarri eta gero
 Ongi konpondurik
 Ederki jan dezadan
 Eiz arretatik nik,
 Nadiñ baño lenago
 Beste mundura joan
 Nere bendizioa
 Dizakan eman.
 Itz oek aditu ta
 Esau bertatika
 Eizera atera zan
 Armak arturika.
 Nola izkuntz au zuen
 Rebekak adiru
 Bereala Jakobri
 Izan zion deitu
 Eta esaten dio :
 Jakob, artegitik
 Antñume bi ekaitzik
 Gizenenetatik,

Konponduko dizkiat
 Nik nere erara,
 Ire aitari gusta
 Oi zaizan gisara;
 Eramango diozkak
 Ongi konpondurik
 Eta bendizioa
 Iri emango dik.
 Jakobk bere amari
 Dio eranzuten :
 Ni ori egitera
 Ez naiz atrebitzen;
 Zuk badakizu, Esau
 Da illez betea
 Beste aldetik naiz ni
 Illerik gabea.
 Aitak ikuitzen banau
 Koleran guztia
 Nere kontra jarriko
 Zait irakazia.
 Naitasunaren orde
 Orduan bekaitza
 Izango dit, ta etzait
 Faltatuko gaitza.
 Rebeka bere artan
 Dago firme beti
 Eta esaten dio
 Bere semeari :
 Nere gain artzen diat
 Baldin bada gaitzik;
 Egin zak nere esana
 Ez izan beldurrik.
 Jakobk ekartzen ditu
 Joan ta antñume bi
 Eta biak diozka
 Ematen amari.
 Onek konpontzen ditu
 Bere-bereala
 Isaki gustatu oi
 Zaiozkan bezala.
 Esaturen arropakin
 Du Jakob jantzitzen
 Lepo eskuak larruz
 Diozka estaltzen.
 Oa, dio, aitagana

Egiok eskeñia
 Orra asko gustatzen
 Zaion janaria.
 Joaten da bada Jakob
 Ta bere aitari
 Esan bezala dio :
 Egiten eskeñi.
 Aitak galdetzen dio
 Esan zak, ¿i zein aiz?
 Jakobk esaten dio :
 Jauna, ni Esau naiz,
 Primua naiz, egin det
 Zuk agindua nik.
 Altsa zaitez dezazun
 jan nere eizetik
 Aitak esaten dio;
 Zer, esan zadazu,
 ¿Orren laister zuk eiza
 Billatu didazu?
 Bai, dio, aita, lazter
 Det eiza nik bildu
 Zergatika Jainkoak
 Ala nai izan du.
 Isakek dio berriz :
 ¿Zu primua zera?
 Atoz ikusi zaitzadan
 Atozkit onera.
 Joan eta ikuitzen du
 Ta dio esaten :
 Boza Jakobena da
 Ez det nik dudatzen
 Baña zure eskuak,
 lkuitzen dedanez,
 Esauenak dirate
 Beterikan illez.
 Au esan ta Jakobi
 Eman zion laztan
 Eta primu egiñik
 Bertan gelditu zan.
 Esauk gero aitari
 Eiza ekarririk
 Eskañi izan zion
 Berak konpondurik.
 Isakek arriturik
 Dio : ¿zeñek niri

Konponduta aristian
 Dit eiza ekarri?
 Onek du, didanean
 Niri eiza eman,
 Nere bendizioa
 Berekin eraman.
 Au aditu ondoan
 Isakek negarrez
 Betetzen du etsea
 Eta deadarrez.
 Iraz beterik eta
 Koleraz guztia
 Kendu nairik aiten da
 Jakobri bizia.

XVI

Rebekak ikusirik
 Jakobren perilla
 Zoaz, esaten dio,
 Osabaren billa;
 Laban dezu osaba
 Ta aren etsea
 Zurea bezelaſe
 Da, nere semea.
 An biziko zerade
 Deskansuz pakean
 Ánaiaren kolera
 Joan dedin artean.
 Isak eta Rebekak
 Biak bialdurik
 Mesopotamiara
 Irten zan etsetik.
 Bidean zijoala
 Zanean nekatu
 Zuen buru azpian
 Arri bat paratu.
 Loak artu ondoan
 Zuen eskallera
 Ikusi ametzetan
 Zerutik lurrera;
 Baita ere zituen
 Ikusi gañera
 Aingeruak ibiltzen
 Gora eta bera;
 Aditu ere zuen

Jauna itzegiten
 Ziola zerutika
 Onela esaten :
 Jakob, zure aitaren
 Jaungoikoa naiz ni
 Era emango dizut
 Lur ori nik zuri,
 Orain lo egin dezun
 Lur ori berori,
 Eta zuri bezala
 Ondorengoai;
 Beti izango nazu
 Ni zure aldetik
 Guardi egingo dizut
 Beti ta non nai nik;
 Zure etsera zaitut
 Bai nik biurtuko
 Ta ondasun guztiaz
 Zaitut nik beteko,
 Ta nazio guztiak
 Dira zuregatik
 Geldituko ondasunez

Osoro beterik.
 Jakobk, bere lotatik
 Zanean esnatu,
 Zuen berealaſe
 Jauna aduratu.
 Mesopotamiara
 Allegatutzean
 Jakobk ikusten ditu
 Putzu bazterrean
 Jarririka daudela
 Faza ederrean
 Iru artalde eta
 Irurak lurean.
 Begiratu utzarekin
 Erraz zan ikusten
 Putzu artatik ura
 Zutela edaten,
 Baña zeukan gañean
 Arri bat andia
 Eta ala zegoan
 Putzua itſia.

* * *

SEIGARREN GEIGARRIA

EZKONTZA

Batista; ¿adiñ orretan
 Doa ezkontzera?
 ¿Zer deabrukeria
 Zayo burutara?
 Aur jaio, gizon bizi,
 Aur biurtutzea;
 Orra ikusten danez
 Guresuerte.

Iya larogei urte
 Dituen gizonak
 Ez dik andrarik bear
 Baizikan salda ona.
 Gaztetako tſingarrak

Sentitzen baditu
 Ur freskoa edanez
 Itzali biaitu.

Lanparak itzaltzera
 Dijoan orduan
 Garraldak bota oi ditu
 Argira moduan,
 Baño dira garralda
 Akaballakoak,
 Ez olio geiegik
 Emanikakoak.

Ez adilla fiatu
 Garralda oietan
 Batista gordeitzak
 Ere erraietan
 Kanpora botatika
 Bort̃ egitei badek
 Gure maisua laister
 Kanpo santuan dek.

—
 Dabidek, zartu eta
 Sunamita artzeko
 Esan zian zuela
 Oñak berotzeko.

Dek askoz ohea
 Palenziako manta
 Ez andre gaztea.

—
 Ez badu gauza orrek
 Erremediorik
 ¡Artzak konsejut̃so bat
 Gaur nere aotik!
 Esnatzen aizenean
 Goizean lotatik
 Ostikoka botazak

*
 * *

IZTUETA'REN ESKUTITZA

Nere adiskide t̃sit
 prestu ta argia :
 artu baitet bedorren
 karta pozgarria
 aiñ zegoen gozoa
 ta ongi jarria
 ez da bedorrentzat au
 mirari aundia.

—
 Ezkonzak izan oi du
 asko langai modu
 batean irabazi
 ta bestean galdu;
 alaba utzitzea
 ez nuke aiñ damu
 baldiñ senarrak ongi
 maitatutzen balu.

Erri aundi oetan
 askotatik gut̃si
 senarrarekin ongi
 oidirade bizi;
 batzuek zatika ta
 besteak igesi
 ezkondu bezin laister
 oidituzte utzi.

—
 Egin ezkeroztanik
 alakoen jabe
 eraman bear ditu
 zenbait atsekabe.
 Neska zar egoteaz
 ere lanak daude
 iñork ez nai gelditu
 bat edo bat gabe.

*
 * *

Nere adiskidi mamia; t̃sit etorrida bedorren karta egokia, ta den-bora beardanezkoan, zeñaren zati guziak azaldu diozkadan nere alabarri gure adiski jakiñen aurrean, eta serbizatu sermoirik onenak baño ere geiago. Ez det lekurik guan.

Bedorrena beti, *Iztueta*.

MUJIKAKO GREGORIO.

(*Amaitu da.*)